

Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění

2002

**MPSV
odbor sociálního pojištění**

OBSAH

Úvod.....
ČÁST A. Základní informace o systému sociálního pojištění	
A.1. Stručná charakteristika systému
A.1.1. Důchodové pojištění
A.1.2. Nemocenské pojištění
A.1.3. Financování
A.1.4. Organizace a provádění sociálního zabezpečení
A.2. Legislativní změny od začátku roku 2001.....
A.2.1. Důchodové pojištění
A.2.2. Nemocenské pojištění
ČÁST B. Hodnocení základních ukazatelů vývoje sociálního pojištění	
B.1. Parametry ovlivňující vývoj sociálního pojištění.....
B.1.1. Ekonomický vývoj
B.1.2. Demografický vývoj
B.1.3. Vývoj zaměstnanosti
B.2. Ukazatele sociálního pojištění
B.2.1. Pojistné
B.2.2. Důchodové pojištění
B.2.3. Nemocenské pojištění
B.2.4. Plnění mezinárodních úmluv o úrovni dávek
B.2.5. Provozní činnost
ČÁST C. Střednědobé a dlouhodobé projekce	
C.1. Projekce parametrů ovlivňujících vývoj sociálního pojištění
C.1.1 Ekonomický vývoj
C.1.2. Demografická projekce
C.1.3. Vývoj zaměstnanosti
C.2. Důchodové pojištění
C.2.1. Projekce základních ukazatelů
C.2.2 Analýza citlivosti finanční bilance důchodového pojištění na změny základních ukazatelů
C.2.3 Hodnocení vývoje základních ukazatelů
C.2.4 Závěry
C.3. Nemocenské pojištění
C.3.1. Projekce a hodnocení vývoje základních ukazatelů
C.3.2. Analýza citlivosti finanční bilance nemocenského na změny základních ukazatelů
C.3.3. Závěry
C.4. Provozní výdaje ČSSZ
ČÁST D. Doporučení vyplývající z hodnocení současného stavu a ze závěrů projekcí	
Příloha: Příklady výpočtu dávek	

ÚVOD

Předložením této zprávy by chtěl odbor sociálního pojištění MPSV položit základ k ve světě obvyklému pravidelnému hodnocení systému sociálního pojištění pojistnými matematikami – k pojistněmatematické zprávě. Protože v ČR zatím není zaveden institut pojistné matematicky v sociálním zabezpečení a tudíž ani neexistují pojistněmatematické standardy v oblasti sociálního pojištění, jak tomu je v jiných zemích, ujal se vypracování zprávy pojistněmatematické oddělení odboru sociálního pojištění MPSV, které fakticky činnosti pojistné matematicky vykonává. Mezi jeho hlavní úkoly patří vyhodnocovat finanční dopad veškerých změn v oblasti sociálního pojištění, sledovat vyváženost příjmů a výdajů systému, tj. posuzovat jeho „finanční zdraví“, a připravovat pojistněmatematické podklady pro koncepci systému.

Zpráva byla vypracována ve spolupráci s oddělením důchodového pojištění a nemocenského pojištění odboru sociálního pojištění MPSV na základě statistických dat České správy sociálního zabezpečení a s použitím analýz a prognóz odborníků v oblasti demografie a ekonomie s vědomím objektivně informovat nejen o současném stavu systému, ale i jeho budoucím možném vývoji a z něho vyplývajících doporučení.

Systém sociálního pojištění je v první části zprávy hodnocen na základě údajů v letech 2000 a 2001 a jejich vztahu k minulému vývoji. Druhá část obsahuje výsledky střednědobých a dlouhodobých projekcí a závěry z nich vyplývající pro další vývoj systému. V poslední, třetí, části jsou uvedena doporučení vyplývající z hodnocení současného stavu a ze závěrů projekcí a směřující ke zdokonalení systému, zejména k dosažení jeho finanční stability.

Autoři, pracovníci pojistněmatematického oddělení, Mgr. P. Böss, RNDr. J. Feistauerová, CSc., Ing. S. Hošková, Mgr. Jana Klimentová, Ing. D. Skývová a Ing. J. Škorpík budou vděční za všechny připomínky k této zprávě.

Praha, říjen 2002

Mgr. Jiří Král
ředitel odboru sociálního pojištění MPSV
a
místopředseda komise MASZ pro
pojistněmatematické studie

ČÁST A. ZÁKLADNÍ INFORMACE O SYSTÉMU SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ

A.1. STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA SYSTÉMU

System sociálního pojištění zahrnuje základní povinné důchodové pojištění a nemocenské pojištění. V rámci systému se, vedle pojistného na sociální zabezpečení, vybírá i příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.

A.1.1. DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ¹

Základním hmotněprávním předpisem, který upravuje nároky ze základního povinného důchodového pojištění pro případ stáří, invalidity a úmrtí živitele, je **zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění** (dále jen „zákon o důchodovém pojištění“), který Poslanecká sněmovna Parlamentu schválila dne 30. června 1995. Zákon o důchodovém pojištění nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1996. Byl již několikrát novelizován.

Účast v základním důchodovém pojištění je při splnění stanovených podmínek povinná. Zákon o důchodovém pojištění, který obsahuje příslušnou hmotně právní úpravu, přitom umožňuje ve stanoveném rozsahu v rámci základního povinného důchodového pojištění i dobrovolnou účast na důchodovém pojištění.

Pro jednotlivé skupiny pojištěnců (zaměstnanec v pracovním poměru, osoby ve služebním poměru, členy družstev, osoby samostatně výdělečně činné a ostatní skupiny pojištěnců) platí **jednotná právní úprava**.

Při splnění zákonem stanovených podmínek vzniká **právní nárok na důchod**.

Všechna **rozhodnutí** o nároku na dávku důchodového pojištění a její výši či výplatě **podléhají přezkoumání soudem**.

System důchodového pojištění je **ekonomicky garantován státem**, protože nelze ponechat důchodce bez zdroje příjmu, na kterém jsou existenčně závislí.

Princip zásluhovosti se v důchodovém pojištění projevuje v omezeném rozsahu v důsledku současného uplatňování principu **sociální solidarity** (existence redukčních hranic, kterými se zápočet vyšších příjmů stanoveným způsobem omezuje, způsobuje pokles relativní úrovně důchodu se vzrůstajícími příjmy započitatelnými pro účely důchodového pojištění).

Dynamičnost systému je dána každoroční aktualizací úrovně příjmů, z nichž se vychází při výpočtu procentní výměry důchodu a zvyšováním vyplácených důchodů.

¹ Současný český systém důchodového pojištění tvoří dvě části, a to **system základního důchodového pojištění** (ze systému se poskytují důchody starobní, plný invalidní, částečný invalidní, vdovský, vdovecký a sirotčí) a **system doplňkový**, v jehož rámci jde jednak o penzijní připojištění se státním příspěvkem (zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem – ze systému se poskytují doživotní penze starobní, invalidní a výsluhová, dočasná penze pozůstalostní, jednorázové vyrovnání a odbytné) a jednak o další formy individuálního zabezpečení prostřednictvím produktů komerčních pojišťoven. Informace o penzijním připojištění se státním příspěvkem lze nalézt ve Výroční zprávě vydané Úřadem státního dozoru v pojišťovnictví a penzijním připojištění MF a v publikaci Penzijní připojištění se státním příspěvkem každoročně vydávané APF ČR.

Ze základního systému důchodového pojištění se poskytují důchody:

- **starobní** (včetně starobního důchodu přiznávaného před dosažením důchodového věku – dále jen „předčasný starobní důchod“),
- **plný invalidní,**
- **částečný invalidní,**
- **vdovský a vdovecký,**
- **sirotčí.**

Z důchodového pojištění jsou přiznávány v podstatě pouze dávky odvozované z doby pojištění a dosahovaných výdělků. Jedinou výjimkou je **plný invalidní důchod**, který je při splnění stanovených podmínek přiznáván tzv. **invalidům z mládí**.

Spolu s důchodem z důchodového pojištění se vyplácí **zvýšení důchodu pro bezmocnost**, avšak jako dávka sociálního zabezpečení (nikoliv jako dávka důchodového pojištění). V budoucnu se počítá s jejím převedením do jiného systému.

Důchod se skládá ze dvou složek (dvousložková konstrukce):

- základní výměry nezávislé na době pojištění a dosahovaném výdělku,
 - procentní výměry odvozené z doby pojištění a dosahovaného výdělku.
- Konstrukce výpočtu důchodu obsahuje celou řadu prvků, z nichž ty, které se týkají výdělků rozhodných pro výši důchodu se každoročně mění s ohledem na mzdový vývoj.

Základní pravidla pro zvyšování vyplácených důchodů jsou právně upravena v § 67 zákona o důchodovém pojištění a do 30.6.2002 byla následující:

- zvyšují se všechny vyplácené důchody,
- ke zvyšování důchodů nařízením je zmocněna vláda, jestliže úhrnný index spotřebitelských cen vzrostl aspoň o 5% od kalendářního měsíce, který bezprostředně předchází kalendářnímu měsíci, v němž došlo k poslednímu zvýšení důchodů,
- zvýšení musí odpovídat nejméně 70% nárůstu úhrnného indexu spotřebitelských cen,
- alespoň jednou za dva roky musí být při stanovení částky zvýšení důchodů zohledněn i růst reálných mezd, a to nejméně jednou třetinou,
- potřebné prvky pro stanovení částky zvýšení důchodů se zjišťují podle údajů Českého statistického úřadu (úhrnný index spotřebitelských cen, průměrná nominální mzda) a České správy sociálního zabezpečení (výše průměrného starobního důchodu).

A.1.2. NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ²

Základním zákonem upravujícím okruh pojištěných a nároky pojištěnců je zákon o nemocenském pojištění č. 54/1956 Sb., který byl za dobu téměř padesátileté platnosti mnohokrát novelizován.

² Kromě státního **povinného systému nemocenského pojištění** se postupně rozšiřuje i **dobrovolné pojištění u komerčních pojišťoven**. Je u nich pojištěno 50 – 100 tisíc občanů. Většímu rozvoji brání jednak vysoké odvodové zatížení ekonomicky aktivních, které nedává velký prostor pro další pravidelné dobrovolné platby, ale zejména malá informovanost o možnostech komerčního pojištění a rovněž i nedostatečné uvědomění o rizicích spojených s delší pracovní neschopností zejména u skupin zaměstnanců s vyššími příjmy.

Nemocenské pojištění je **pro zaměstnance a příslušníky ozbrojených sil a sborů povinné, pro osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ) je od roku 1994 dobrovolné.**

Systém nemocenského pojištění je v zásadě **jednotný** pro všechny výdělečně činné osoby s několika výjimkami.³

Nemocenské pojištění je **garantováno státem** jak po stránce finanční tak právní.

Princip zásluhovosti se v nemocenském pojištění projevuje v omezeném rozsahu v důsledku současného uplatňování principu **sociální solidarity** ze stejných důvodů jako v systému důchodového pojištění.

Dynamičnost systému je dána každoroční aktualizací redukčních hranic příjmů, z nichž se vychází při výpočtu dávek podle mzdového vývoje.

Po oddělení zdravotní péče v padesátých letech, oddělení lázeňské péče v roce 1993 a od roku 1995 oddělení přídavků na děti, porodného a pohřebného do systémů zdravotního pojištění a státní sociální podpory jsou ze systému nemocenského pojištění poskytovány následující dávky:

- **nemocenské,**
- **podpora při ošetřování člena rodiny,**
- **peněžitá pomoc v mateřství,**
- **vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství.**

Nemocenské se poskytuje za kalendářní dny od prvního dne nemoci a vypočítává se z průměrné hrubé mzdy za kalendářní čtvrtletí předcházející pojistné události.

A.1.3. FINANCOVÁNÍ

Systém sociálního pojištění je financován průběžným způsobem. To znamená, že výdaje na dávky v daném období jsou hrazeny z příjmů z pojistného vybraného v tomto období.

Právní úpravu vztahů financování obsahuje **zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti**, ve znění pozdějších předpisů, který nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1993, stanoví zejména:

- **okruh poplatníků pojistného** (včetně příspěvku na státní politiku zaměstnanosti),
- **způsob stanovení výše pojistného**, odvod pojistného a povinnosti plátců pojistného.

Podle tohoto zákona se vybírá pojistné na sociální zabezpečení (na nemocenské pojištění a důchodové pojištění) a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.

³ Pro osoby samostatně výdělečně činné se zjišťují započitatelné příjmy za kalendářní rok, zatímco u ostatních pojištěnců za kalendářní čtvrtletí; příslušníci ozbrojených sborů mají nárok na nemocenské až od 2. měsíce, neboť 1. měsíc pracovní neschopnosti dostávají mzdu; i některým dalším osobám - např. soudcům, poslancům náleží po stanovenou dobu trvání pracovní neschopnosti plat; z nemocenské péče příslušníků ozbrojených sil se poskytuje příspěvek na pohřeb vojáka.

Z nemocenského pojištění náleží některým pojištěným osobám jen některé dávky. Např. studentům a žákům středních škol náleží pouze peněžitá pomoc v mateřství, některým zaměstnancům nenáleží podpora při ošetřování člena rodiny a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství (např. zaměstnancům činným na základě dohody o pracovní činnosti a dobrovolným pracovníkům pečovatelské služby); tyto dávky nenáleží ani z nemocenského pojištění OSVČ. Příslušníkům ozbrojených sil a domácíkům zaměstnancům nenáleží podpora při ošetřování člena rodiny.

Pojistné a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti jsou příjmem státního rozpočtu. Příjmy státního rozpočtu jsou též penále, přírůžka k pojistnému na sociální zabezpečení a pokuty ukládané podle zákona č. 589/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Zavedením výběru pojistného se sledovalo zvýšení vazby mezi zaplaceným pojistným a úrovní dávek. S účinností od 1. ledna 1996 byl zaveden zvláštní účet důchodového pojištění jako součást státních finančních aktiv. Na tomto účtu jsou vedeny prostředky vzniklé jako rozdíl mezi příjmy z pojistného na důchodové pojištění a výdaji na dávky důchodového pojištění. Prostředky tohoto účtu mohou být použity pouze na zvýšení dávek nebo na úhradu záporného salda pojistného na důchodové pojištění včetně výdajů spojených s výběrem pojistného na toto pojištění. Do 31.12.2001 vybírala pojistné Česká správa sociálního zabezpečení a v případě tzv. „malých organizací“ (organizace s počtem do 25 zaměstnanců) a osob samostatně výdělečně činných příslušné okresní správy sociálního zabezpečení. Od 1.1.2002 převzaly výběr pojistného v plném rozsahu okresní správy sociálního zabezpečení.

Pojistné platí zaměstnanci, zaměstnavatelé a osoby samostatně výdělečně činné. Jeho výše je stanovena procentními sazbami (Tabulka A.1.1) z vyměřovacího základu zjištěného za rozhodné období. Pojistné se vypočítává ze započitatelných příjmů před jejich zdaněním; u osob samostatně výdělečně činných se započitatelné příjmy snižují o výdaje vynaložené na dosažení, zjištění a udržení těchto příjmů.

Tabulka A.1.3.1. Procentní sazby pojistného platné od roku 1996

(% vyměřovacího základu)

	Důchodové pojištění	Nemocenské pojištění	Státní politika zaměstnanosti	Celkem
Organizace a malé organizace	19,5	3,3	3,2	26
Zaměstnanci	6,5	1,1	0,4	8
OSVČ	26	4,4 dobrovolně	3,6	29,6 resp. 34
Osoby dobrovolně důchodově pojištěné	26	-	-	26%

Pramen: MPSV

A.1.4. ORGANIZACE A PROVÁDĚNÍ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1992. Podle tohoto zákona:

- Sociální zabezpečení provádí orgány sociálního zabezpečení a organizace. Na úseku sociálního zabezpečení vykonávají působnost též obce.
- Orgány sociálního zabezpečení jsou:
 - Ministerstvo práce a sociálních věcí,
 - Česká správa sociálního zabezpečení,
 - okresní správy sociálního zabezpečení,
 - Ministerstvo vnitra,
 - Ministerstvo spravedlnosti,
 - Ministerstvo obrany.

V rámci existující organizační struktury se průběžně usiluje o celkové zlepšení administrativy, zejména zvýšením úrovně technické vybavenosti, s cílem vytvořit moderní instituci s vysokou úrovní kontaktu s klienty. Usiluje se o rychlejší vyřízení

žádosti o dávky a zároveň již probíhají aktivity spojené se zavedením individuálních záznamů pojištěnců, jejichž obsah by v zásadě odpovídal současným evidenčním listům, ale byly by pravidelně aktualizovány a soustřeďovány tak, aby pojištěnec mohl v budoucnu na požádání kdykoliv dostat informaci o stavu svého osobního záznamu a ověřovat si i jeho správnost.

A.2. LEGISLATIVNÍ ZMĚNY OD ZAČÁTKU ROKU 2001

A.2.1. DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ

(A) Legislativní změny, které již vstoupily v platnost

- **Zákon č. 118/2000 Sb.** – účinnost dělená: od 1.7.2000, od 1.1.2001. Přijetí tohoto zákona (zákon o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele a o změně některých zákonů) se promítlo i do zákona o důchodovém pojištění zejména v tom smyslu, že se za vyloučenou dobu pro účely stanovení osobního vyměřovacího základu považují i doby, za něž byly podle tohoto zákona vyplaceny mzdové nároky v nižší částce, než skutečně náležely. To znamená, že v těchto případech nedojde k „rozmělnění“ skutečných příjmů dosažených v rozhodném období a tedy k poškození pojištěnce. Dále je řešena otázka posuzování nároku na výplatu starobního důchodu a částečného invalidního důchodu vedle příjmu z výdělečné činnosti ve vztahu k mzdovým nárokům podle zákona o ochraně zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele.
- **Zákon č. 132/2000 Sb.** – účinnost: od 1.1.2001. V souvislosti s přijetím zákona o krajích, zákona o obcích, zákona o okresních úřadech a zákona o hl.m.Praze byl upřesněn okruh osob účastných důchodového pojištění.
- **Zákon č. 220/2000 Sb.** – účinnost: od 1.1.2001. V souvislosti s přijetím zákona o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích se doplňuje zákon o důchodovém pojištění v tom smyslu, že zaměstnavatelem se pro účely důchodového pojištění rozumí i organizační složka státu.
- **Zákon č. 116/2001 Sb.**, který nabyl účinnosti dnem 1. července 2001. Změny spočívají zejména:
 - ve **zvýšení redukce procentní výměry předčasného starobního důchodu**, a to z 1% na 1,3% výpočtového základu u dočasně kráceného předčasného starobního důchodu, na který vznikne nárok podle § 30 zákona o důchodovém pojištění, z 0,6% (resp. 0,3%) na 0,9% výpočtového základu u trvale kráceného předčasného starobního důchodu, na který vznikne nárok podle § 31 zákona o důchodovém pojištění za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne přiznání důchodu do dosažení důchodového věku,
 - v úpravě **zvýšení procentní výměry starobního důchodu**, na který vznikl nárok podle § 29 zákona o důchodovém pojištění, **za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku** bez pobírání tohoto důchodu, a to z 1% na 1,5% výpočtového základu za každých 90 kalendářních dnů výkonu této výdělečné činnosti; v případě předčasných starobních důchodů, na které vznikne nárok podle § 30 nebo 31 zákona o důchodovém pojištění, platí tento režim ode dne dosažení důchodového věku,

- v rozšíření podmínky, že **pracovněprávní vztah musí být sjednán na dobu určitou, i pro nárok na výplatu předčasného starobního důchodu**, na který vznikl nárok podle § 30 nebo 31 zákona o důchodovém pojištění, vedle příjmu z výdělečné činnosti vykonávané po dosažení důchodového věku,
- v **rozšíření dosavadního okruhu osob účastných důchodového pojištění** tak, že důchodového pojištění je účastna i osoba pečující osobně o převážně nebo úplně bezmocnou osobu nebo o osobu částečně bezmocnou starší 80 let, pokud spolu žijí ve společné domácnosti ve smyslu ustanovení § 115 občanského zákoníku (nemusí jít tedy o blízkou osobu ve smyslu § 27 zákona o důchodovém pojištění); ani nadále není vyžadována podmínka společné domácnosti v případě, že půjde o péči o takovou osobu, která se pro účely zákona o důchodovém pojištění považuje za blízkou osobu,
- v možnosti **poukazovat důchod i na účet manžela** (manželky) u banky v ČR, pokud o to oprávněný požádá na předepsaném tiskopise a má-li v době, kdy o tento způsob výplaty požádá, právo disponovat s peněžními prostředky na takovém účtu.

Přitom platí (podle přechodných ustanovení), že:

- výše procentní výměry u „normálního“ starobního důchodu, na který vznikne nárok podle §29 zákona o důchodovém pojištění, se zvyšuje za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku na tento důchod před 1. červencem 2001 podle předpisů platných před tímto dnem, tj. i nadále o 1% výpočtového základu za každých 90 kalendářních dnů výkonu této výdělečné činnosti,
 - výše procentní výměry předčasného starobního důchodu, na který vznikl nárok podle §30 zákona o důchodovém pojištění před 1. červencem 2001 a který je přiznáván ode dne spadajícího do období po 30. červnu 2001, se stanoví podle předpisů platných po 30. červnu 2001, tj., pokud jde o vyšší procentní výměry, snižuje se o 1,3% výpočtového základu za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne přiznání důchodu do dosažení důchodového věku,
 - výše procentní výměry předčasného starobního důchodu, který byl přiznán podle §30 nebo 31 zákona o důchodovém pojištění ode dne spadajícího do období před 1. červencem 2001 a který se přepočítává za dobu výdělečné činnosti vykonávané po 30. červnu 2001 do dosažení věku potřebného pro vznik nároku na starobní důchod, se stanoví podle předpisů platných před 1. červencem 2001; to znamená, že na tyto případy se nevztahují vyšší procentní sazby snížení procentní výměry, i když se takový přepočet provádí po 30. červnu 2001,
 - účast na důchodovém pojištění z důvodu péče o jinou než blízkou převážně nebo úplně bezmocnou osobu anebo částečně bezmocnou osobu starší 80 let je možná až za dobu péče vykonávané ode dne účinnosti novely zákona o důchodovém pojištění, tedy až od 1. července 2001.
- **Zákon č. 188/2001 Sb.**, který nabyl účinnosti dnem 1. července 2001. Změny se týkají **stanovení výše procentní výměry starobního důchodu pojištěnců, kteří splnili podmínky podle nařízením vlády č. 557/1990 Sb.**, o mimořádném poskytování starobního důchodu některým horníkům. Nevztahuje

se však na všechny případy, kdy byl starobní důchod přiznán s ohledem na splnění podmínek stanovených cit. nařízením vlády. Týká se pouze těch případů, kdy

- **výše procentní výměry starobního důchodu byla stanovena podle předpisů platných ke dni 31. prosince 1995 a**
- **současně došlo k omezení nejvyšší výměrou** platnou k tomuto dni, tj. na částku 5.100 Kč měsíčně.
V těchto případech náleží ke starobnímu důchodu v zásadě všechna zvýšení podle předpisů o zvyšování důchodů, ke kterým došlo v období po 31. prosinci 1995. Zákon č. 188/2001 Sb. se přitom vztahuje nejen na shora uvedené starobní důchody, které budou přiznány za jeho účinnosti (tj. po 30.červnu 2001), ale i na tyto důchody přiznané před jeho účinností (v období před 1. červencem 2001).
- **Zákon č. 353/2001 Sb.** – účinnost dělená: od 5.10.2001, od 1.1.2002. Změna zákona o důchodovém pojištění spočívá v tom, že zvýšení redukčních hranic, pomocí nichž se z osobního vyměřovacího základu stanoví výpočtový základ pro výpočet důchodu, není již vázáno na podmínku, že došlo i ke zvýšení důchodů aspoň o 5%.
- **Nařízením vlády č. 345/2001 Sb.** byly od splátky důchodu splatné v prosinci 2001 zvýšeny důchody tak, že jejich procentní výměra byla zvýšena o 11% v případě důchodů přiznaných v období před 1.1.1996 a o 8% v případě důchodů přiznaných v období po 31.12.1995.
- **Nařízením vlády č. 375/2000 Sb.,** byly stanoveny výše všeobecného vyměřovacího základu za rok 1999 a výše přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 1999 a upraveny částky pro stanovení výpočtového základu pro výpočet výše důchodů přiznávaných od 1.1.2001.
- **Nařízením vlády č. 346/2001 Sb., byly stanoveny** výše všeobecného vyměřovacího základu za rok 2000 a výše přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2000 a upravují částky pro stanovení výpočtového základu pro výpočet výše důchodů přiznávaných od 1.1.2002.
- **Zákon č. 198/2002 Sb.** – účinnost od 1.1.2003. V souvislosti s přijetím zákona o dobrovolnické službě byl rozšířen okruh osob, které mohou být účastny dobrovolného důchodového pojištění podle zákona o důchodovém pojištění. Současně byla zrušena podmínka pro účast na dobrovolném důchodovém pojištění, která spočívala v přecházejícím získáním aspoň jednoho roku „povinného pojištění“.
- **Zákon č. 263/2002 Sb.** – účinnost prvním dnem kalendářního měsíce následujícího po vyhlášení, tj. dnem 1.7.2002. Změna zákona o důchodovém pojištění spočívá v tom, že podmínka zaplacení pojistného nebude považována za splněnou, jestliže půjde o pojištěnce, který je pracovněprávním vztahu k obchodní společnosti, která jako zaměstnavatel neodvádí pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, je současně i společníkem anebo členem statutárního orgánu nebo dozorčí rady této obchodní společnosti.

- **Zákon č. 264/2002 Sb.** – účinnost prvním dnem měsíce následujícího po dni vyhlášení, tj. dnem 1.7.2002. Změna zákona o důchodovém pojištění spočívá v zavedení pravidelného zvyšování důchodů od ledna každého roku a v upřesnění pravidel pro zvyšování důchodů tak, aby o zvýšení mohlo být rozhodováno až na základě konečných statistických údajů a nikoliv pouze na základě odhadů těchto ukazatelů.

Systém zvyšování důchodů spočívá na těchto principech:

- Vyplácené důchody se zvyšují pravidelně každý rok v lednu; odchýlně se postupuje pouze při velmi nízké inflaci (zvýšení by činilo méně než 2%) a při vysoké inflaci (aspoň 10%),
- Zvýšení důchodu se stanoví tak, aby u průměrného starobního důchodu činilo nejméně 100% růstu cen a dále též nejméně jednu třetinu růstu reálné mzdy,
- Konkrétní výši zvýšení stanoví vláda nařízením, přičemž zvýšení může být vyšší než uvedené zvýšení stanovené zákonem jako minimální.
- Růst úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem je při pravidelném zvýšení od ledna zjišťován v období dvanácti měsíců do července předcházejícího zvýšení důchodů. Pro zjišťování růstu reálných mezd je rozhodný kalendářní rok o 2 roky předcházející rok zvýšení důchodů.
- V mimořádném termínu se důchody zvýší, pokud růst cen ve sledovaném období dosáhl aspoň 10%; o takovémto zvýšení rozhodne vláda do 50 dnů od splnění této podmínky.

(B) Příprava koncepčních změn

V dubnu roku 2001 vláda projednala materiál „Koncepce dalšího pokračování důchodové reformy“ a schválila „Hlavní teze koncepce dalšího pokračování důchodové reformy“, které předala Poslanecké sněmovně Parlamentu.

V květnu 2000 byla zřízena Dočasná komise pro důchodovou reformu Poslanecké sněmovny Parlamentu. Komise ukončila činnost 31.12.2001 a „Závěrečnou zprávu o své činnosti zaslala Poslanecké sněmovně Parlamentu. V září 2002 zřídil Výbor pro sociální politiku a zdravotnictví Poslanecké sněmovny Parlamentu Podvýbor pro reformu důchodového systému.

V listopadu 1999 byl zřízen Podvýbor pro důchodovou reformu Senátu. Jeho činnost byla v roce 2000 ukončena a místo něho byla ustavena Komise pro důchodovou reformu Senátu.

A.2.2. NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ

V roce 2001 k novelizaci zákona o nemocenském pojištění zaměstnanců ani ostatních zákonů upravujících hmotněprávní stránku systému nemocenského pojištění nedošlo. Byla však zahájena příprava návrhu zákona o nemocenském pojištění, který by měl zpřehlednit současnou, mnohokrát novelizovanou právní úpravu a zavést nové prvky do systému.

Zákonem č. 420/2002 bylo stanoveno, že se od 1.1.2003 nezvýší redukční hranice výdělků rozhodných pro výpočet dávek nemocenského pojištění.

ČÁST B. HODNOCENÍ ZÁKLADNÍCH UKAZATELŮ VÝVOJE SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ

B.1. PARAMETRY OVLIVŇUJÍCÍ VÝVOJ SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ

Vývoj sociálního pojištění je ovlivněn zejména následujícími parametry:

- ⇒ Ekonomickými (vývoj hrubého domácího produktu, vývoj cen a mezd)
- ⇒ Demografickými (vývoj věkové struktury obyvatelstva daný především vývojem fertility, střední délky života a migrace)
- ⇒ Zaměstnaností (vývoj ekonomické aktivity a nezaměstnanosti)

B.1.1. EKONOMICKÝ VÝVOJ

Počínaje druhým pololetím roku 1999 překonala česká ekonomika předchozí recesi. Hospodářství přecházelo od stagnace k postupnému oživení ekonomického výkonu. Nastartovaný **růst hrubého domácího produktu pokračoval i v roce 2000** a dosáhl úrovně 3,3 % v reálném vyjádření. Pro rok 2001 počítá poslední odhad MF se stejným růstem HDP jako v roce 2000. Hospodářský vzestup probíhá na jedné straně na bázi zesílené restrukturalizace a modernizace výroby, na druhé straně však ještě není plně dořešena transformace některých velkých podniků v tradičních odvětvích. Segmenty ekonomiky s vysokým růstem se tak dosud prolínají s jinými, kde produkce stagnuje nebo dokonce výrazně klesá.

Tabulka B.1.1.1. Vývoj HDP

Rok	HDP (mld. Kč)	Roční růst ve stálých cenách (%)	Úroveň na obyvatele (při přepočtu pomocí běžné parity kupní síly)	
			USD	EU 15 = 100
1996	1 567	4,3	13 000	63
2000	1 985	3,3	14 500 ¹⁾	59 ¹⁾
2001	2 158 ¹⁾	3,3 ¹⁾	15 200 ¹⁾	60 ¹⁾

Pramen: MF ČR Poznámka: ¹⁾ Předběžný odhad.

V roce 2000 byl cenový vývoj ovlivněn zejména vnějším nákladovým šokem (zvýšení cen energetických surovin), růstem cen potravin a zpevnění dolaru. **Míra inflace se v roce 2000 zvýšila na úroveň 3,9 %** (oproti 2,1% v roce 1999). **V roce 2001 došlo ke zvýšení míry inflace na 4,7 %**. Dominantním faktorem zrychlení inflace byly ceny potravin. K jejich růstu vedle nákladových tlaků prvovýroby včetně současné nejistoty spojené s výskytem BSE vedou i některé administrativní nástroje (velmi nízká dovozní kvóta u vepřového masa, minimální výkupní ceny apod.). Česká republika představuje v rámci transitivních zemí nízkoinflační ekonomiku, přičemž v posledních letech je zde míra inflace srovnatelná s některými zeměmi EU.

Nominální hodnota průměrné hrubé mzdy v NH vzrostla meziročně v roce 2000 o 6,6% a v roce 2001 o 8,5%. Vzhledem k výše uvedenému nárůstu cen však **reálná hodnota průměrné hrubé mzdy v NH** v roce 2001 oproti roku 2000 vzrostla o 3,7%, tedy o něco více než byl nárůst HDP (ve stálých cenách) v roce 2001.

Tabulka B.1.1.2. Vývoj průměrné nominální mzdy v NH

Rok	Mzda (Kč/měs.)		Vývoj mzdy předcházející rok=100%	
	hrubá	čistá	hrubá	čistá
1996	9 676	7 520	118,4	118,7
2000	13 490	10 447	106,6	106,5
2001	14 642	11 326	108,5	108,4

Pramen: ČSÚ, MPSV ČR

Poznámka: Průměrná čistá mzda je průměrná hrubá mzda snížená o daň z příjmu odpovídající této mzdě a odpovídající pojistné zdravotního a sociálního pojištění.

B.1.2. DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ

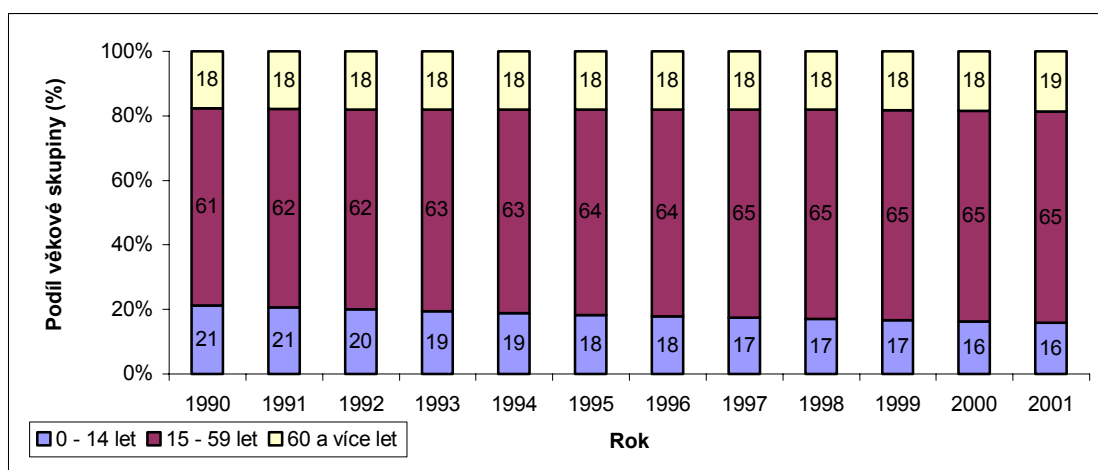
Relativní podíl nejstarší generace po celá devadesátá léta mírně vzrůstal a jeho vývoj kontrastoval se zmenšujícím se podílem dětské složky obyvatelstva. V roce 2000 byl již podíl obyvatel ve věku 65 a více let nejvyšší v dosavadní historii.

Tabulka B.1.2.1. Věková struktura populace

Rok	Věková skupina						Celkem (tis. osob)
	0 - 14 let		15 - 59 let		60 a více let		
	(tis. osob)	(% obyv.)	(tis. osob)	(% obyv.)	(tis. osob)	(% obyv.)	
1996	1 843	17,9	6 609	64,1	1 857	18,0	10 309
2000	1 665	16,2	6 707	65,3	1 895	18,5	10 267
2001	1 632	15,9	6 726	65,5	1 912	18,6	10 270

Pramen: ČSÚ

Graf B.1.2.1: Věková struktura populace

Pramen: ČSÚ

Nepříznivý vývoj věkové struktury obyvatelstva je způsoben zejména klesající fertilitou a prodlužováním střední délky života, která se od roku 1996 prodlužuje významněji při narození než při dožití vyššího věku. Zatímco se střední délka života při narození v období 1996 - 2001 prodloužila u mužů o 1,8 roku (u žen o 1,3 roku), při dožití 60 let to bylo 1,1 roku u mužů a 0,9 roku žen a při dožití 65 let již jen o 0,9 roku u mužů a 0,7 roku žen.

Tabulka B.1.2.2. Fertilita, střední délka života

Rok	Fertilita	Střední délka života (počet let)					
		při narození		v 60 letech		v 65 letech	
		muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy
1996	1,2	70,3	77,3	16,3	20,4	13,1	16,4
2000	1,1	71,5	78,2	17,0	21,2	13,7	17,0
2001	X	72,1	78,5	17,4	21,3	14,0	17,1

Pramen: ČSÚ

Obyvatelstvo České republiky na přelomu 20. a 21. století je nejstarší v celé své dosavadní historii. To je možno konstatovat i o obyvatelstvu ostatních evropských zemí, v ČR je však perspektiva dalšího populačního stárnutí zřetelnější, než ve většině z nich.

Vliv zahraniční migrace na strukturu a velikost populace České republiky je zanedbatelný. Výše migrace se až do roku 2000 (údaj za rok 2001 není zatím známý) pohybovala na úrovni tisíců osob, což představuje méně než desetiny procent celkové populace.

B.1.3. VÝVOJ ZAMĚSTNANOSTI

Trh práce v ČR prochází změnami, které souvisí jak s dlouhodobými restrukturalizačními tendencemi, tak také s cyklickými potížemi. **Zaměstnanost se od roku 1997 postupně snižuje, což se promítá i do poklesu ekonomické aktivity obyvatelstva.** Částečně byl tento pokles spojen s ekonomickým poklesem uplynulých let. I přes ekonomické oživení však lze očekávat, že dořešení privatizace a přechod podniků do rukou strategických vlastníků urychlí restrukturalizaci a s tím spojené uvolňování pracovníků. Je možno počítat i s rozsáhlejšími bankroty podniků, které zasáhnou všechna odvětví, nejvýrazněji asi neefektivní obory těžkého i lehkého průmyslu.

Důležitým problémem zaměstnanosti v ČR je skutečnost, že populace stárne a současně se snižuje míra zaměstnanosti u starších pracovníků. Obecně nízká míra ekonomické aktivity uvedené skupiny, která se ještě snížila v období 1996 – 2001 využíváním institutu předčasného odchodu do starobního důchodu, by mohla v budoucnu činit velké problémy. Míra ekonomické aktivity v ČR celkově od roku 1996 klesala u mužů z 71,4% na 69,8%, zatímco u žen se pokles projevil až v roce 2001 (z 52,1% na 51,6%). K dosažení cílů EU vytyčených na Lisabonském summitu bude v ČR nutné zejména zvyšovat zaměstnanost žen ve věkové skupině 55 – 64 let.

Tabulka B.1.3.1. Míra ekonomické aktivity

Rok	55 - 59 let	60 - 64 let	55 - 64 let	Celkem	
				muži	ženy
1996	55,3	21,7	39,4	71,4	52,0
2000	53,8	19,4	39,2	70,6	52,1
2001 ¹⁾	52,7	17,4	37,7	69,8	51,6

Pramen: ČSÚ, Eurostat Poznámka: ¹⁾ Předběžný odhad

V průběhu roku 2000 se míra nezaměstnanosti snížila ve srovnání s rokem 1999 o 0,6 procentního bodu a v prosinci 2000 činila 8,8 %, v roce 2001 se předběžně odhaduje na 8,9%. Je však regionálně velmi diferencovaná. Z trhu práce jsou postupně vytlačovány handicapované skupiny a nůžky mezi úrovní nezaměstnanosti těchto skupin a průměrné populace se stále rozevírají. **Mezi rizikové skupiny patří** zejména mladí lidé po absolvování školy, **věková skupina nad 50 let**, ženy s malými dětmi, osoby s nízkou kvalifikací a **zdravotně postižení**.

B.2. UKAZATELE SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ

B.2.1 POJISTNÉ

Příjmy z pojistného na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti představují téměř 40 % celkových příjmů státního rozpočtu a kryjí cca 90 % všech sociálních transferů vyplácených ze státního rozpočtu. Z tohoto pohledu resort MPSV není pouze „konzumentem“ státních příjmů, nýbrž se výraznou měrou podílí i na naplňování státního rozpočtu příjmy.

Vývoj příjmů sociálního pojištění je ovlivněn zejména vývojem **počtu plátců pojistného** (a tedy i vývojem zaměstnanosti) a **průměrné platby připadající na jednoho pojištěnce**. Oba tyto ukazatelé jsou předurčeny demografickým a sociálně ekonomickým vývojem. Dalším faktorem ovlivňujícím výši plateb je **úspěšnost výběru pojistného**.

Počet plátců pojistného se až do roku 2000 neustále snižoval. Teprve v roce 2001 se poprvé od roku 1994 zvýšil proti předchozímu roku, takže průměrný počet pojištěnců vzrostl o 59 tis. osob tj. o 1,3%. Průměrný počet zaměstnanců organizací a malých organizací se zvýšil o 50 tis., tj. na 4 066 tis. osob. Na tomto nárůstu se nejvíce podílelo zvýšení průměrného počtu zaměstnanců v malých organizacích (o 42 tis.). Průměrný počet osob samostatně výdělečně činných, které platily zálohy na důchodové pojištění se zvýšil o 9 tis. tj. na 628 tis. V roce 2001 bylo v průměru 4 694 tis. plátců pojistného na sociální zabezpečení a na příspěvek na státní politiku zaměstnanosti (z uvedeného počtu neplatilo 324 tis. OSVČ pojistné na nemocenské pojištění). Podíl OSVČ z celkového počtu plátců se pozvolna zvyšuje: z 10,8% v roce 1996 na 13,4 % v roce 2001. Snížení průměrné roční nezaměstnanosti v roce 2001 o 0,5% procentního bodu. (na hodnotu 8,5%), bylo zřejmě hlavním důvodem pozitivního vývoje počtu plátců.

Tabulka B.2.1.1. Počet pojištěnců

Rok	Zaměstnanci		OSVČ (tis. osob)	Celkem (tis. osob)	OSVČ (% celkového počtu)
	organizací (tis. osob)	malých organizací (tis. osob)			
1996	3 631	1 006	563	5 200	10,8
2000	3 169	847	619	4 635	13,4
2001	3 177	889	628	4 694	13,4

Pramen: ČSSZ

Výše průměrné platby na jednoho pojištěnce je ovlivňována vývojem příjmů pojištěnců a tím, zda pojištěnci těchto příjmů dosahují jako zaměstnanci nebo OSVČ. Průměrný vyměřovací základ pro odvod pojistného (Tabulka B.2.1.2.) je stabilně nižší než mzda v NH, o 865 Kč v roce 2000 a 1170 Kč v roce 2001. V roce 2001 činil průměrný vyměřovací základ zaměstnanců organizací a malých organizací, ze kterého bylo placeno pojistné 13 472 Kč, což bylo o 6,7% více než v roce 2000 (meziroční mzdový nárůst byl 8,5%). Nárůst průměrného vyměřovacího základu, ze kterého zaměstnanci platili pojistné spolu s růstem počtu zaměstnanců (o 1,2%) znamenal zvýšení ročního objemu jejich pojistného o 8,0%. OSVČ platily v průměru pojistné z vyměřovacího základu 3 735 Kč, což je o 5% vyšší částka než v roce 2000 a spolu s růstem počtu OSVČ (o 1,5%) to znamenalo nárůst objemu pojistného OSVČ o 6,5%. V důsledku způsobu stanovení vyměřovacího základu OSVČ činí průměrná výše jejich vyměřovacího základu pouze 28% průměrného vyměřovacího základu pro zaměstnance. Při solidaritě obsažené v konstrukci výše dávek jsou tak dávky OSVČ výrazně dotovány z pojistného placeného zaměstnanci. Pokud by OSVČ platily pojistné ze stejného průměrného vyměřovacího základu jako zaměstnanci, byly by roční příjmy z pojistného vyšší cca o 20 mld. Kč, tedy zhruba o částku odpovídající deficitu důchodového účtu.

Výběr pojistného ve vztahu k předpisu pojistného (úspěšnost výběru) byl vcelku stabilní a v posledních letech má výrazně zlepšující se tendenci. Poměr mezi celkovým výběrem (jedná se o předpisy pojistného, přírážky k pojistnému, penále a pokuty) a celkovými předpisy (včetně pokut a penále) v roce 2000 dosahoval 97,1% a v roce 2001 dosáhl nejvyšší hodnoty od roku 1993, a to 98,4%.

Tabulka B.2.1.2. Průměrný vyměřovací základ pro pojistné

	1996	2000	2001
Průměrný vyměřovací základ zaměstnanců (Kč/měs.)			
- zaměstnanců organizací	9 142	13 023	13 992
- zaměstnanců malých organizací	7 099	11 138	11 616
- zaměstnanců celkem	8 698	12 625	13 472
- OSVČ důchodově pojištěných	3 551	3 557	3 735
- OSVČ důchodově pojištěné /zaměstnanci celkem (%)	40,8	28,2	27,7
Průměrná mzda v NH (Kč/měs.)	9 676	13 490	14 642
Rozdíl průměrného vyměřovacího základu zaměstnanců a průměrné mzdy v NH (Kč/měs.)	978	865	1 170
Podíl průměrného vyměřovacího základu zaměstnanců a průměrné mzdy v NH (%)	111,2	106,9	108,7

Pramen: ČSSZ, MPSV ČR

Příznivý vývoj výběru pojistného byl zaznamenán již od počátku roku 2000. Ve státním rozpočtu na rok 2001 bylo stanoveno, že příjem z pojistného na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti včetně přírážek k pojistnému, pokut a penále bude ve výši 226,5 mld. Kč. Ve skutečnosti však bylo vybráno 234,8 mld. Kč a rozpočet byl tak překročen o 8,3 mld. Kč, tj. o 3,7%. Samotné srovnávání plnění rozpočtovaných příjmů nedává objektivní pohled o úspěšnosti výběru pojistného.¹ Objektivnějším ukazatelem je porovnání předepsaných odvodových povinností plátců pojistného a jejich plnění²:

- V roce 2001 podíl plateb pojistného k předepsanému pojistnému (bez pokut, penále a přírážek k pojistnému) dosáhl 99,4%.
- Podíl úhrnu plateb k celkovým předpisům (pojistné včetně pokut a penále) se proti stejnému období roku 2000 zvýšil téměř o 1,3 procentního bodu. Dosažená hodnota 98,4% byla nejvyšší za celé období od roku 1993, v němž se začalo pojistné na sociální zabezpečení vybírat.
- Úhrn celkových plateb³ v roce 2001 dosáhl 100,5% předepsaného pojistného (bez pokut a penále). Tento podíl byl o 0,8 procentního bodu vyšší než ukazatel za stejné období roku 2000 a je nejvyšší za celé sledované období.

V roce 2001 činil úhrn plateb (inkaso) na pojistné včetně pokut, penále a přírážek k pojistnému 234,8 mld. Kč. Z této částky připadlo na důchodové pojištění 180,2 mld. Kč, na nemocenské pojištění 29,7 mld. Kč a na příspěvek na státní politiku zaměstnanosti 24,9 mld. Kč. Inkaso pojistného (bez pokut a penále) bylo 232 mld. Kč. Celkové předpisy včetně pokut a penále do všech tří oblastí byly stanoveny ve výši 238,7 mld. Kč, předpisy pojistného bez pokut a penále ve výši 233,6 mld. Kč.

Tabulka B.2.1.3. Porovnání předpisů a plateb v letech 2000 a 2001

Rok	Pojistné včetně pokut a penále			Pojistné bez pokut a penále			Celková platba/ předpis pojist- ného (%)
	Předpisy (mld. Kč)	Inkaso (mld. Kč)	Úspěšnost výběru (%)	Předpisy (mld. Kč)	Inkaso (mld. Kč)	Úspěšnost výběru (%)	
2000	222,2	215,7	97,1	216,4	213,0	98,4	99,7
2001	238,7	234,8	98,4	233,6	232,2	99,4	100,5

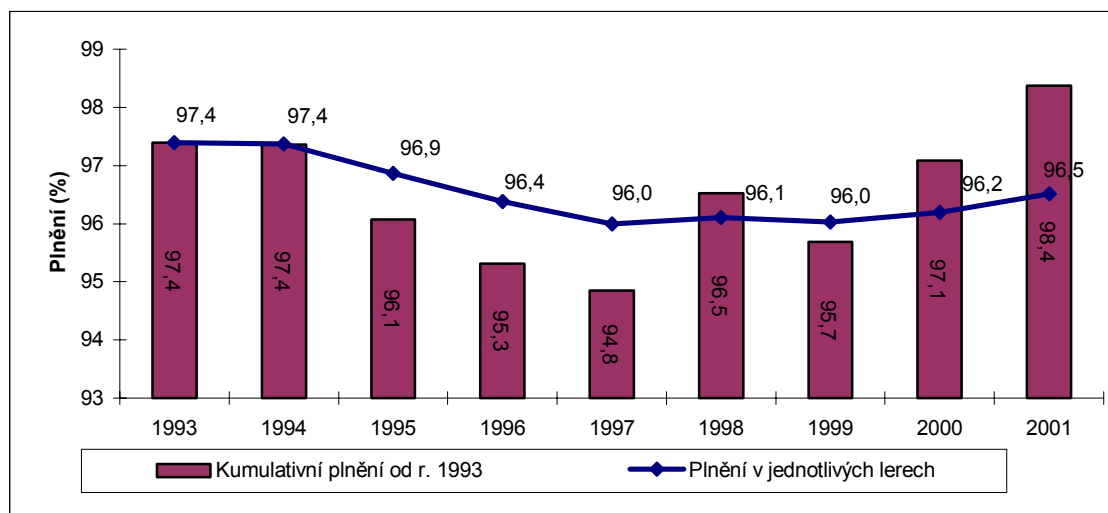
Pramen: ČSSZ

¹ Výše objemu pojistného je stanovena zákonem o státním rozpočtu a výsledky plnění závisí ve značné míře na skutečnosti, zda byl rozpočet sestaven na základě reálných parametrů.

² Podíl úhrnu plateb na úhrnu předpisů pojistného nemá vazbu na plnění rozpočtovaných příjmů, na růst příjmů, z nichž se pojistné platí, na počet poplatníků pojistného apod. Na tento ukazatel má vliv pouze platební morálka plátců pojistného.

³ V úhrnu plateb za příslušný kalendářní rok jsou zahrnuty platby splatných závazků, které vznikly nejen v tomto roce, ale i závazků splatných v předchozích obdobích. Podíl úhrnu plateb na úhrnu předpisů pojistného proto může být vyšší než 100% .

Graf B.2.1.1. Vývoj podílu plateb a předpisů (včetně penále, pokut a přírážek k pojistnému)

Pramen: ČSSZ

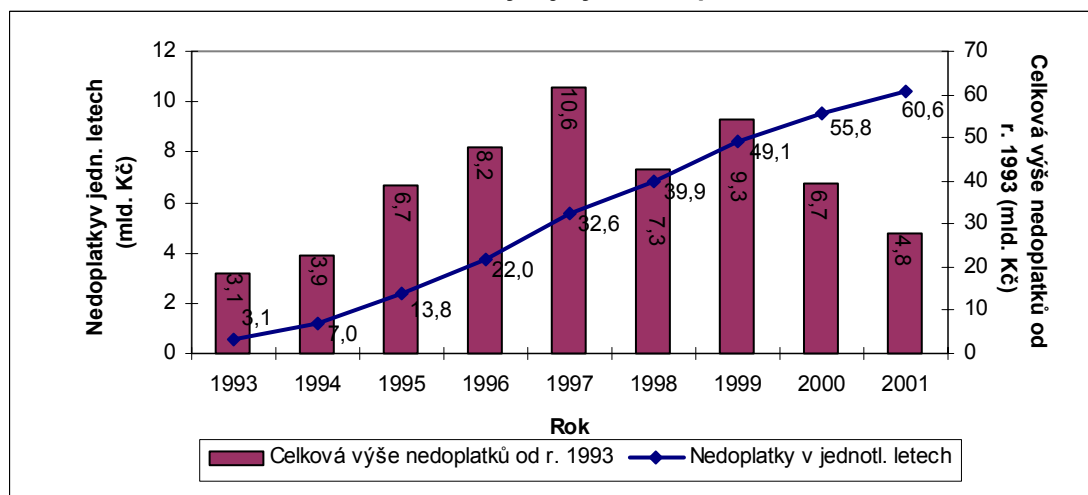
Výběr pojistného lze hodnotit i s ohledem na mezinárodní zkušenosti jako velmi dobrý.

Za období od ledna 1993⁴ do prosince 2001 bylo celkem předepsáno pojistné (včetně pokut a penále) ve výši 1649,5 mld. Kč.

Stav nedoplatků (včetně pokut a penále) činil za stejné období 60,64 mld. Kč. To znamená, že výše dluhu činí zhruba 3,7 % z celkově předepsaného pojistného. Za rok 2001 stouply pohledávky proti předchozímu roku o 4,79 mld. Kč. Z celkové výše nedoplatků tvoří nedoplatky na pojistném cca 51% a nedoplatky na penále cca 49%. Podíl nedoplatků na pojistném k HDP byl v roce 2001 nejnižší za sledované období od roku 1993 a činil 0,22% (naopak nejvyšší hodnoty 0,63% dosáhl v roce 1997).

Podle typu plátce pokračoval růst dluhu u malých organizací. V roce 2001 již činil 57,5% z celkového objemu pohledávek. Přepočteme-li výši pohledávek na průměrný počet pojištěnců za sledované období, zjistíme, že dluh na jednoho pojištěnce malé organizace je šestkrát větší než na jednoho pojištěnce organizace velké. Obdobné výsledky jsou i v podílu pohledávek k předepsanému pojistnému.

Graf B.2.1.2. Vývoj výše nedoplatků

Pramen: ČSSZ

⁴ 1. ledna 1993 nabyly účinnosti zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

Trvalý růst vykazují pohledávky za odhlášenými plátcí pojistného, a to jak v absolutních hodnotách, tak i ve velikosti podílu na celkovém dluhu.

Ze zvýšení pohledávek za rok 2001 o 4,79 mld. Kč, byly pohledávky vůči odhlášeným subjektům 5,14 mld. Kč, vůči současným plátcům 0,23 mld. Kč a výše pohledávek ve splátkovém režimu se snížila o 0,58 mld. Kč.

K 31.12.2001 bylo evidováno 165 plátců (k 31.12.2000 jich bylo 159) jejichž pohledávky jsou vyšší než 30 mil. Kč a celková výše jejich dluhů činila 16,8 mld. Kč, což představovalo (stejně jako v roce 2000) téměř 28% z celkového objemu pohledávek za plátcí pojistného. Z uvedeného počtu plátců byly tři čtvrtiny v konkursu, další v likvidaci a pouze 6% mělo předepsaný splátkový režim.

V roce 2001 bylo předepsáno o 0,72 mld. Kč menší penále než v roce 2000. Tento vývoj je ovlivněn strukturou plátců pojistného – stoupají pohledávky za odhlášenými plátcí, u nichž se již od roku 1998 neprovádí penalizace. Předepsané pokuty byly proti roku 2000 nižší o 0,02 mld. Kč. V roce 2001 bylo vystaveno 423 tisíc výkazů nedoplatků.

V roce 2001 bylo na základě rozhodnutí příslušných orgánů ČSSZ prominuto penále 2 265 plátcům v celkové výši 55 mil. Kč. Rozhodnutím MPSV bylo prominuto penále v 611 případech v celkové výši 523 mil. Kč. Z předepsaného penále pro rok 2001 představovalo prominuté penále 11,6%.

Hodnota odepsaných pohledávek představovala v roce 2001 částku 876 mil. Kč (180 mil. Kč v roce 2000, 73 mil. Kč v roce 1999 a 26 mil. Kč v roce 1998). Odepsané pohledávky v roce 2001 činily méně než 0,4% z předepsaného pojistného na uvedený rok.

Výše pohledávek ve splátkovém režimu má klesající tendenci. K 31.12.2001 ve splátkovém režimu bylo pouze 2,3% celkových pohledávek. K uvedenému datu se pohledávky proti roku 2000 snížily o 582 mil. Kč a představují částku 1 417 mil. Kč. Rovněž počty organizací i malých organizací ve splátkovém režimu vykazují ve srovnání s rokem 2000 pokles, počty OSVČ ve splátkovém režimu ve srovnání s rokem 2000 naopak stouply.

B.2.2. DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ

Základní povinné důchodové pojištění je založeno na metodě průběžného financování, tzn., že z vybraného pojistného se bezprostředně vyplácí dávky. Nekumulují se finanční prostředky s cílem je investovat, nanejvýše se vytváří určitá technická rezerva umožňující překlenout časový posun, mezi výběrem pojistného a výplatou dávek způsobující okamžitý nedostatek finančních prostředků.

Vyrovnané finanční bilance v průběžně financovaných systémech lze dosáhnout, jestliže příjmy jsou stejné jako výdaje, tzn. platí následující vztah

$$PP \times M \times (V/M) \times (VPS \times \dot{U}V \times (1 - PV)) = PD \times D, \quad [1]$$

kde PP označuje počet pojištěnců, M průměrnou mzdu v NH, V průměrný vyměřovací základ pro výběr pojistného, PS příspěvkovou sazbu, $\dot{U}V$ úspěšnost výběru pojistného, PV provozní výdaje vyjádřené jako podíl na celkových příjmech, PD počet důchodců, D průměrnou výši důchodu. Úpravou vztahu [1] lze získat vztah pro hlavní parametry vyrovnané finanční bilance: příspěvkovou sazbu, náhradový poměr (relace průměrného důchodu k průměrné mzdě v NH) a vztah mezi počtem pojištěných a počtem důchodců

$$PS \times (V/M) \times \dot{U}V \times (1 - PV) = D/M \times PD/PP \quad [2]$$

Vývojem počtu plátců pojistného (včetně problémů spojených s vývojem jejich struktury s ohledem na výši pojistného), vývojem průměrného vyměřovacího základu pro výběr pojistného a jeho vztahu k vývoji průměrné mzdy NH a úspěšností výběru pojistného se zabývala kapitola B.2.1., společná pro důchodové a nemocenské pojištění. Provozní výdaje jsou hodnoceny v kapitole B.2.5., opět společně pro důchodové a nemocenské pojištění.

Výdaje na důchody převyšovaly v letech 2000 a 2001 příjmy o cca 18 mld. Kč. Při již zmíněné dobré úrovni úspěšnosti výběru pojistného a nízkých

Tabulka B.2.2.1. Příjmy a výdaje důchodového pojištění
(kap. 313 - civilní sektor)

Rok	Příjmy ¹⁾ (mld. Kč)	Výdaje ²⁾ (mld. Kč)	Příjmy - Výdaje (mld. Kč)	Výdaje (% HDP)
1996	127,0	125,6	1,4	8,0
2000	163,4	182,2	-18,8	9,2
2001	178,2	196,1	-17,9	9,1

Pramen: Státní závěrečné účty 1996 – 2001.

Poznámky:¹⁾ Bez pokut, penále a přírážek k pojistnému.

²⁾ Včetně záloh poskytnuté v roce předchozím a bez zálohy poskytnuté na rok následující, bez provozních výdajů.

provozních výdajích jsou hlavní příčinou nevyrovnané finanční bilance (pokud se nemá zvýšit příspěvková sazba a omezit zvýhodnění pojistného pro OSVČ) výdaje na důchody. Výdaje ve vztahu k HDP představují více než 9 %. V souvislosti s tím je třeba připomenout, že v letech 1997 – 1999 zaznamenalo národní hospodářství značný propad, což z části mohlo způsobit zmíněný nárůst výdajů na 9% HDP.

Nepříznivá finanční bilance důchodového pojištění se mírně zlepšila, jestliže se sleduje nikoliv pouze kapitola 313 (civilní sektor), ale všechny kapitoly státního rozpočtu, tzn. i důchodové pojištění ozbrojených složek. Je tomu tak v důsledku příznivé finanční bilance těch sektorů, ve kterých se sice již vybírají příspěvky, ale ještě se nevyplácí v plném rozsahu důchody (systémy nejsou „dospělé“), a to ministerstva vnitra, spravedlnosti a financí.

Tabulka B.2.2.2. Příjmy a výdaje¹⁾ důchodového pojištění za všechny kapitoly státního rozpočtu

Rok	Ministerstvo práce a sociálních věcí (kap. 313)	Ministerstvo obrany	Ministerstvo vnitra	Ministerstvo spravedlnosti	Ministerstvo financí ²⁾ (GŘ celní správy)	Celkem
PŘÍJMY (mld. Kč)						
2000	165,5	1,5	2,7	0,4	0,4	170,5
2001	180,2	1,5	3,4	0,4	0,5	186,0
VÝDAJE (mld. Kč)						
2000	182,2	2,6	1,9	0,2	x	186,8
2001	196,1	2,7	2,0	0,2	x	201,0
PŘÍJMY - VÝDAJE (mld. Kč)						
2000	-16,7	-1,1	0,8	0,2	0,4	-16,4
2001	-15,9	-1,2	1,4	0,2	0,5	-15,0
ROZLOŽENÍ VÝDAJŮ PODLE KAPITOL SR (%)						
2000	97,49	1,39	1,02	0,11	0,00	100,00
2001	97,56	1,34	1,00	0,10	0,00	100,00

Pramen: MF ČR

Poznámky: ¹⁾ Výdaje za ústředí bez všeobecné pokladní správy (VPS).

²⁾ Důchody spravované GŘ cel vyplácí ČSSZ.

Nejvyšší podíl na výdajích na důchodové pojištění mají výdaje na starobní důchody. Je to dáno tím, že z celkového počtu důchodců je nejvíce důchodců starobních a jejich úroveň je nejvyšší ze všech druhů důchodů.

Tabulka B.2.2.3. Výdaje na důchody podle druhu důchodu¹⁾ (kap. 313 - civilní sektor)

Rok	Důchod						Celkem
	starobní	plný invalidní	částečný invalidní	vdovský	vdovecký	sirotčí	
Výdaje (mil. Kč)							
2000	130 932	26 412	7 012	14 534	1 975	1 055	181 920
2001	140 657	27 970	7 677	15 938	2 373	1 200	195 815
Výdaje (% celku)							
2000	71,97	14,52	3,85	7,99	1,09	0,58	100,00
2001	71,83	14,28	3,92	8,14	1,21	0,61	100,00

Pramen: ČSSZ

Poznámky:¹⁾ Čisté výdaje bez záloh poštám na výplatu důchodů.

Základními parametry, které ovlivňují výdaje na důchodové pojištění jsou počet důchodců, resp. důchodů a výše důchodů.

Počet důchodců v letech 2000 a 2001 dále mírně narůstal: celkový počet důchodců vzrostl v těchto letech o necelé 1%, přičemž počet starobních důchodů vzrostl v roce 2000 o 1,6% a v roce 2001 již jen o necelé 1%.

Tabulka B.2.2.4. Počet důchodců¹⁾ podle druhu důchodu (v prosinci každého roku)

Rok	celkem	Starobní			Po- měrný sta- robní ⁵⁾	Invalidní		Vdov- ský a vdo- vecký ⁶⁾	Sirotčí ⁶⁾	ÚHRNEM
		nekrácený ²⁾	krácený trvale ³⁾	dočas- ně ⁴⁾		plný	částeč- ný			
CELKEM										
1996	1 760 331	1 749 528	7 235	3 568	36 667	404 756	120 743	98 118	57 058	2 477 673
2000	1 878 555	1 702 846	156 420	19 289	28 204	377 679	150 609	77 545	55 273	2 567 865
2001	1 896 496	1 681 223	199 529	15 744	26 277	376 455	157 832	72 996	53 958	2 584 014
MUŽI										
1996	622 546	618 906	2 416	1 224	627	199 059	72 537	5 660	28 461	928 890
2000	658 489	588 539	61 390	8 560	891	187 370	84 787	6 664	26 249	964 450
2001	664 092	579 347	77 807	6 938	957	187 258	88 696	6 708	25 409	973 120
ŽENY										
1996	1 137 785	1 130 622	4 819	2 344	36 040	205 697	48 206	92 458	28 597	1 548 783
2000	1 220 066	1 114 307	95 030	10 729	27 313	190 309	65 822	70 881	29 024	1 603 415
2001	1 232 404	1 101 876	121 722	8 806	25 320	189 197	69 136	66 288	28 549	1 610 894

Pramen: ČSSZ.

Poznámky:¹⁾ Nejsou zahrnuty důchody vyplácené do ciziny.

²⁾ Nekrácený = starobní důchod při dosažení důchodového věku

³⁾ Trvale krácený: až 3 roky před věkovou hranicí přiznaný starobní důchod podle § 31 zák. č. 155/1995 Sb.

⁴⁾ Dočasně krácený: až 2 roky před věkovou hranicí přiznaný starobní důchod podle § 30 zák. č. 155/95 Sb.

⁵⁾ Poměrný starobní: starobní důchody přiznané podle §26 zák.č. 100/88 Sb. a podle §29 písm. b) zák.č. 155/95 Sb. (krátká doba pojištění).

⁶⁾ Jen důchody vyplácené samostatně.

Průměrný věk důchodců v letech 2000 a 2001 se významně neměnil s výjimkou věku příjemců vdoveckého důchodu vypláceného v souběhu s přímým důchodem a poměrného starobního důchodu, kdy zřejmě došlo k určitým přesunům v důsledku zavedení vdoveckého důchodu. Průměrný věk příjemkyň vdovských důchodů vyplácených samostatně se snižuje, protože starší ženy již většinou mají nárok na vlastní přímý důchod, který je pak vyplácen v souběhu s důchodem vdoveckým.

Tabulka B.2.2.5. Průměrný věk důchodců (k 31.12.)

Rok	Starobní	Důchod					Sirotčí	Celkem
		Poměrný starobní	Plný invalidní	Částečný invalidní	Vdovský - solo	Vdovecký souběh		
Muži - průměrný věk								
1996	69	77	55	47	47	72	15	64
2000	69	72	55	48	49	75	15	63
2001	69	72	55	48	50	75	16	64
Ženy - průměrný věk								
1996	65	73	53	45	64	73	15	66
2000	65	74	54	46	62	73	16	65
2001	65	75	54	46	61	74	16	65

Pramen: ČSSZ

Nepříznivě se vyvíjí jeden ze základních ukazatelů rozhodný pro vyrovnanou finanční bilanci důchodového pojištění, a to poměr počtu důchodců a počtu pojištěnců. Zatímco počet důchodců narůstá, počet plátců do systému klesá. Výsledkem je, že podíl důchodců a počtu pojištěných roste. V roce 1996 tak přispívali na 1 důchodce 2 plátcí, v roce 2001 už to bylo 1,7.

Tabulka B.2.2.6. Podíl počtu důchodců a počtu pojištěných osob

Rok	Počet pojištěných (v tis.)	Počet důchodců (v tis.)	Podíl počtu důchodců na počtu pojištěných (v %)
1996	5 186	2 498	48,2
2000	4 661	2 594	55,7
2001	4 528	2 611	57,7

Pramen: ČSSZ

V souladu se zákonem jeden důchodce může pobírat více než jeden druh důchodu. Je možný souběh přímého důchodu (starobního, plného invalidního a částečného invalidního) a důchodu pozůstalostního (vdovského, vdoveckého nebo sirotčího). Počet vyplácených důchodů je pak vyšší než počet důchodců. Platí následující vztah:

$$PD = PDU - V_{\text{souběh}} - S_{\text{souběh}}, \quad [3]$$

kde PD je počet důchodců, PDU je počet důchodů, $V_{\text{souběh}}$ je počet vdovských a vdoveckých důchodů vyplácených v souběhu s přímým důchodem a $S_{\text{souběh}}$ je počet sirotčích důchodů vyplácených v souběhu s přímým důchodem.

Tabulka B.2.2.7. Počet vyplácených důchodů

Rok (prosinec)	D ů c h o d							Celkem
	Starobní plný	Starobní poměrný	Invalidní plný	Invalidní částečný	Vdovský	Vdovecký	Sirotčí	
(a) absolutně (v tis.)								
1996	1 769	37	408	124	625	31	58	3 052
2000	1 891	28	381	155	619	79	57	3 210
2001	1 909	26	380	162	615	82	56	3 230
(b) relativně (v % celku)								
1996	58,0	1,2	13,4	4,1	20,5	1,0	1,9	100,0
2000	58,9	0,9	11,9	4,8	19,3	2,5	1,7	100,0
2001	59,1	0,8	11,8	5,0	19,0	2,6	1,7	100,0

Pramen: ČSSZ

Počet vyplácených důchodů v letech 2000 a 2001 velmi nepatrně vzrostl. Zastoupení jednotlivých druhů důchodů se v těchto letech významně neměnilo. Lze konstatovat, že mírně vzrostlo zastoupení starobních, částečně invalidních a vdoveckých důchodů na úkor invalidních, vdovských a sirotčích.

Nepatrná část důchodů je vyplácena do ciziny. I když jejich podíl na všech vyplácených důchodech mírně roste, nedosahuje ani 1% ze všech vyplácených důchodů (0,8% v roce 2001).

Soubor vyplácených důchodů ke konci roku T (PDU(T)) se skládá ze souboru důchodů vyplácených ke konci roku T-1 (PDU(T-1)) po odečtu počtu zaniklých důchodů v roce T (PZDU(T)) a souboru důchodů nově přiznaných v roce T (PNDU(T)). Platí vztah

$$PDU(T) = PDU(T-1) - PZDU(T) + PNDU(T) \quad [4]$$

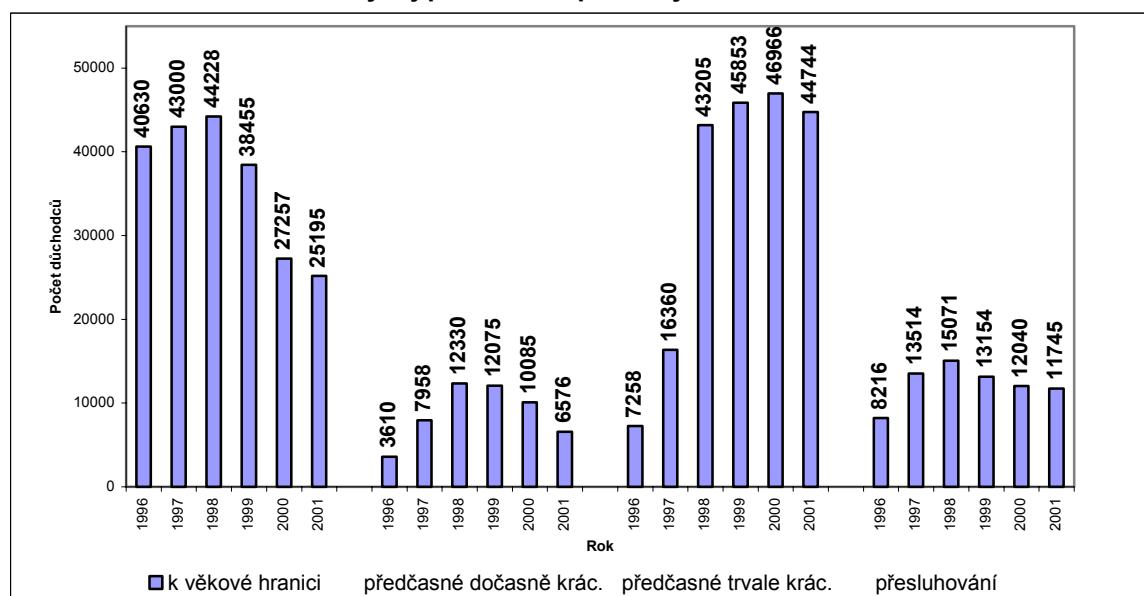
Zatímco počet vyplácených důchodů v letech 2000 a 2001 jen nepatrně vzrostl, počet nově přiznaných důchodů vzhledem k předcházejícím rokům výrazně klesl (cca o 30 tisíc důchodů oproti roku 1999). Tento pokles byl způsoben zejména poklesem počtu nově přiznaných starobních důchodů a důchodů vdovských a vdoveckých. Příčinou zřejmě bylo zastavení růstu počtu nově přiznávaných trvale krácených předčasných starobních důchodů, významné snížení počtu nově přiznávaných dočasně krácených starobních důchodů a v neposlední řadě se výrazněji začalo projevovat zvyšování věkové hranice ve významnějším snížení počtu nově přiznaných starobních důchodů k věkové hranici.

Tabulka B.2.2.8. Počet nově přiznaných důchodů

Rok	k věkové hranici	Starobní		Poměrné starobní	Plné invalidní		Částečně invalidní	Vdovské a vdovecké	Sirotčí	Celkem	
		při přesluhování	předčasné krácené trvale dočasně		z mládí	ostatní					
1996	40 630	8 216	7 258	3 610	900	1 059	22 183	26 686	53 131	5 128	168 801
2000	27 257	12 040	46 966	10 085	546	871	17 028	22 019	40 596	6 900	184 308
2001	25 195	11 745	44 744	6 576	519	920	19 236	24 466	42 904	7 957	184 262

Pramen: ČSSZ Poznámky: viz poznámky 1) - 5) Tabulka B.2.2.4.

Graf B.2.2.1. Vývoj počtu nově přiznaných starobních důchodů

Pramen: ČSSZ Poznámky: viz poznámky 1) - 5) Tabulka B.2.2.4.

Průměrný věk odchodu do starobního důchodu v roce 2001⁵ byl 57 let, přitom ženy odcházely do starobního důchodu v průměru v 56 letech a muži v 59 letech. To je věk nižší než odpovídá věkové hranici platné v roce 2001 pro odchod do starobního důchodu. Je to způsobeno předčasnými odchody do starobního důchodu. Průměrný věk odchodu do předčasného trvale kráceného starobního důchodu byl 56 let (muži 58 a ženy 54 let), což vzhledem k vysokému zastoupení těchto důchodů (42%) ve skupině starobních důchodů významně snížilo průměrný věk odchodu do důchodu. Lze očekávat, že v budoucích letech v důsledku méně výhodného výpočtu výše předčasných starobních důchodů platného od 1.7.2001, počet těchto důchodů poklesne a věk odchodu do starobního důchodu se začne zvyšovat

Tabulka B.2.2.9. Průměrný věk při odchodu do důchodu

Rok	Starobní (celkem)		Plný invalidní		Částečný invalidní		Vdovecký	Vdovský
	muži	ženy	muži	ženy	muži	ženy		
2001	59	56	48	45	47	45	68	65

Pramen: ČSSZ

V roce 2001⁶ zaniklo z různých důvodů celkem 163 108 důchodů, tedy cca o 20 tisíc méně než bylo důchodů nově přiznaných. Z celkového počtu zaniklých důchodů bylo 70 803 starobních, 27 703 invalidních, 16 066 částečně invalidních a 48 536 pozůstalostních. Z celkového počtu všech zaniklých důchodů je 17 462 důchodů zaniklých z důvodu přiznání důchodu jiného druhu, tj. necelých 11% ze všech zaniklých důchodů (v 98% případů z těchto 11% jde o změny invalidních a částečně invalidních důchodů). V 78% případů (126 989 zániků) je důvodem zániku úmrtí důchodce.

Průměrná výše vyplácených důchodů vzrostla v průměru v roce 2000 o 6% a v roce 2001 o 8%.

Tabulka B.2.2.10. Průměrné měsíční výše sólo vyplácených důchodů (prosinec, Kč/měs.)

Rok	Starobní				Poměrný starobní	Invalidní		Vdovský a vdovecký	Siroťčí	Celkem
	celkem	nekrácený	krácený trvale	krácený dočasně		plný	částečný			
	Celkem									
1996	4 609	4 609	4 538	4 556	2 987	4 455	2 933	3 430	2 181	4 335
2000	6 296	6 350	5 943	5 686	3 647	6 118	3 905	4 480	3 077	5 909
2001	6 814	6 908	6 303	6 011	3 808	6 638	4 147	4 783	3 289	6 389
	Muži									
1996	5 099	5 098	5 172	5 164	3 441	4 834	3 092	2 387	2 178	4 770
2000	6 998	7 047	6 650	6 350	3 562	6 611	4 132	3 378	3 064	6 503
2001	7 594	7 682	7 074	6 743	3 609	7 172	4 399	3 620	3 274	7 040
	Ženy									
1996	4 178	4 177	4 204	4 219	2 966	3 993	2 674	3 494	2 183	3 949
2000	5 734	5 781	5 459	5 106	3 655	5 510	3 598	4 584	3 089	5 410
2001	6 195	6 278	5 778	5 372	3 829	5 977	3 809	4 901	3 303	5 841

Pramen: ČSSZ

Poznámky: viz poznámky 1) - 5) Tabulka B.2.2.4.

Růst průměrné výše vyplácených důchodů byl však pomalejší než růst průměrné mzdy v NH (Tabulka B.1.1.2.) a proto další ze dvou parametrů vyrovnané finanční bilance důchodového pojištění, náhradový poměr, klesal.

⁵ Data o věkové struktuře nově přiznaných důchodů jsou vykazována od roku 2001.

⁶ Data o počtu zaniklých důchodů vykazována od roku 2001. Věková struktura důchodců v době zániku důchodu se nesleduje.

Tabulka B.2.2.11. Relace průměrného starobního důchodu k průměrné mzdě

Rok	Průměrný důchod ¹⁾ (Kč)	Průměrná mzda		Relace průměrného důchodu ke mzdě	
		hrubá (Kč)	čistá ²⁾ (Kč)	hrubé (%)	čisté (%)
1996	4 213	9 676	7 520	43,5	56,0
2000	5 962	13 490	10 447	44,2	57,1
2001	6 352	14 642	11 326	43,4	56,1

Pramen : MPSV

Poznámky:¹⁾ Průměrný důchod je měsíční průměr sólo vyplácených starobních důchodů v roce.

²⁾ Průměrná čistá mzda je průměrná hrubá mzda snížená o daň z příjmu odpovídající této mzdě a odpovídající pojistné zdravotního a sociálního pojištění.

Sledovaný růst průměrné výše vyplácených starobních důchodů je ovlivněn tzv., generační směnou. Průměrná výše vyplácených důchodů by rostla i kdyby důchody nebyly valorizovány, protože zanikají důchody starších důchodců, které jsou nižší než důchody nově přiznáváné⁷ (Tabulka B.2.2.12.). Růst individuálních důchodů je tedy ve skutečnosti nižší než uváděný růst statisticky vykazovaných průměrných vyplácených důchodů.

Vývoj relace průměrného vypláceného důchodu ke mzdě lze považovat za „příznivý“ z hlediska výdajů, nikoliv však z hlediska životní úrovně důchodců. Reálná hodnota důchodů vzrostla jen velmi málo, a to zejména ve srovnání s růstem reálné hodnoty mezd, který v roce 2001 byl 3,7% (kapitola B.1.1.).

Tabulka B.2.2.12. Vývoj reálné hodnoty průměrného vypláceného starobního důchodu

Rok	100% v roce			
	1989	1996	2000	2001
1996	87,0	100,0		
2000	92,1	105,8	100,0	
2001	92,5	106,2	100,4	100,0

Pramen: MPSV ČR

Průměrná výše vyplácených starobních důchodů stále ještě významně závisí na roku jejich přiznání: Čím déle jsou důchody vypláceny, tím jsou nižší. Důchody starodůchodců (tzn. důchody přiznané do 31.12.1995) jsou stále nižší než důchody přiznané po 1.1.1996, a to i přesto, že byly valorizovány výhodněji s cílem vyrovnat rozdíly mezi důchody přiznanými podle starých předpisů a podle nového zákona.

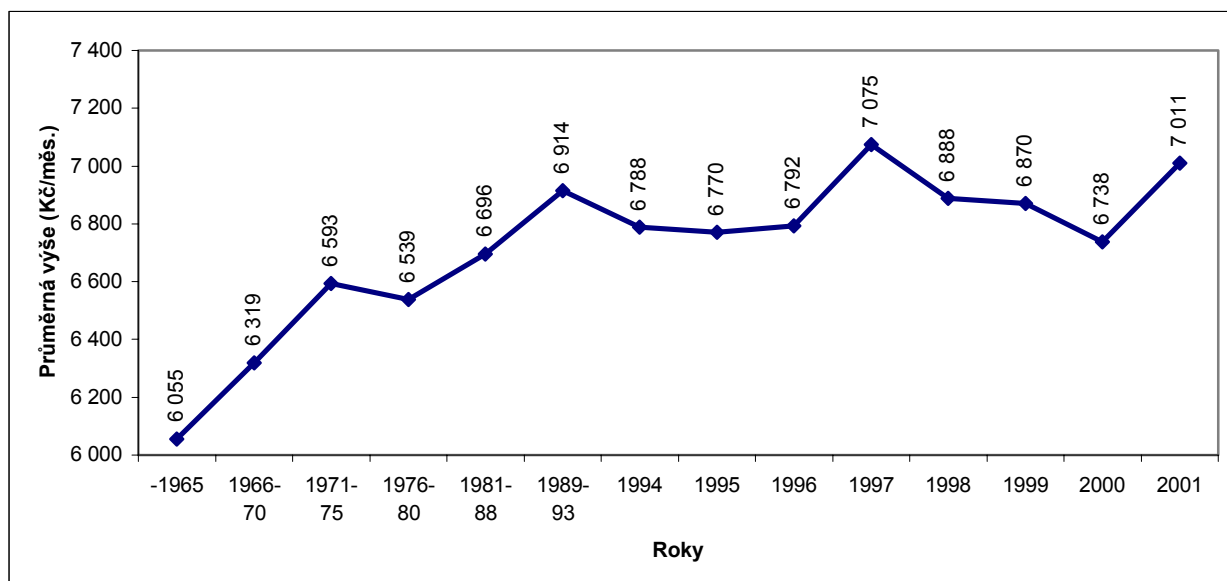
Tabulka B.2.2.13. Průměrná výše sólo vyplácených starobních důchodů podle období jejich přiznání (důchody vyplácené v prosinci 2001, Kč/měs.)

Rok přiznání důchodu	Celkem	Nekráčené	Předčasné krácené	
			trvale	dočasně
-1965	6 055	6 055		
1966-70	6 319	6 319		
1971-75	6 593	6 593		
1976-80	6 539	6 539		
1981-88	6 696	6 696		
1989-93	6 914	6 914		
1994	6 788	6 788		
1995	6 770	6 770		
1996	6 792	6 792		
1997	7 075	7 395	6 397	6 002
1998	6 888	7 253	6 308	5 778
1999	6 870	7 278	6 414	5 600
2000	6 738	7 494	6 261	6 092
2001	7 011	7 685	6 183	6 029
Celkem	6 815	6 901	6 303	6 011
Staro-důchodci¹⁾	6 773	6 773		
Novo-důchodci²⁾	6 888	7 263	6 317	6 001

Pramen: ČSSZ Poznámky: ¹⁾ Důchody přiznané do 31.12.1995. ²⁾ Důchody přiznané od 1.1.1996.

⁷ Průměrná výše zaniklých důchodů není již několik let ČSSZ sledována.

Graf B.2.2.2. Průměrná výše sólo vyplácených starobních důchodů podle období jejich přiznání
(všechny starobní důchody vyplácené za prosinec 2001)

Pramen: ČSSZ

Změny zavedené zákonem č. 155/1995 od 1.1.1996 se projeví zastavením dlouhodobého snižování diferenciace vyplácených důchodů podle výše, ke které docházelo zejména v období 1990 - 1995. Zatímco v roce 1995 bylo 50% důchodců v pásmu širokém 20,1% tehdejšího mediánu, v roce 2000 představovala u tohoto podílu důchodců diferenciace již 22% mediánu. Tato koncentrace vyšší důchodů kolem mediánu je vyšší u žen, z nichž 50% má rozdílné důchody pouze o méně než 875 Kč; u mužů je tento podíl důchodců diferencován do 1154 Kč. Výraznější zvýšení diferenciace v období 1995 - 2000 (diferenční pásmo zvětšilo z 13,2% na 15,4% mediánu) se projevilo u důchodů žen, zatímco u mužů došlo jen k nepatrnému zvýšení diferenciace (diferenční pásmo se zvětšilo pouze z 16,0% na 16,8% mediánu). Příčinou jsou vyšší výdělků mužů rozhodné pro stanovení výše důchodu a jejich vyšší redukce vyplývající z důchodové formule.

Tabulka B.2.2.14. Charakteristiky rozložení vyplácených sólo starobních důchodů

Rok (koncem roku)	Muži		Ženy		Celkem	
	1995	2000	1995	2000	1995	2000
Průměrná výše (Kč)	4 168	6 998	3 419	5 735	3 782	6 297
Medián (Kč)	4 046	6 860	3 391	5 682	3 702	6 197
Rozdíl¹⁾ (Kč)	122	138	28	53	80	100
(% mediánu)	3,0	2,0	0,8	0,9	2,2	1,6
Pásmo výše vyplácených důchodů (okolo mediánu), ve kterém má důchod X% důchodců						
20% důchodců						
šířka pásma (Kč)	236	459	158	304	282	511
(% mediánu)	5,8	6,7	4,7	5,3	7,6	8,2
50% důchodců						
šířka pásma (Kč)	646	1 154	448	875	745	1 366
(% mediánu)	16,0	16,8	13,2	15,4	20,1	22,0
80% důchodců						
šířka pásma (Kč)	1 438	2 297	993	1 965	1 502	2 591
(% mediánu)	35,6	33,5	29,3	34,6	40,6	41,8

Pramen: MPSV ČR

Poznámky:¹⁾ Rozdíl průměrná výše - medián

Diferenciace vyplácených důchodů podle výše není ovlivněna pouze konstrukcí důchodu, ale řadou dalších faktorů, protože, zejména v důsledku minulého vývoje, jde

o soubor značně nehomogenní. Jedním z faktorů, který může vést ke snižování diferenciaci těchto důchodů podle výše je také diferencovaná valorizace důchodů podle období přiznání. Naopak, ke zvýšení diferenciaci přispívá snížení podílu základní výměry na celkovém důchodu v důsledku toho, že již několik let nedochází k jejímu zvýšení při valorizaci. Pokud se má hodnotit uplatnění principu zásluhovosti, resp. solidarity v systému důchodového pojištění, je vhodnější sledovat diferenciaci nově přiznaných důchodů podle výše.⁸

Průměrná výše nově přiznaných důchodů je vyšší než průměrná výše důchodů vyplácených a také jejich relace ke mzdě v NH je příznivější. Je tomu tak proto, že tyto důchody jsou odvozeny z vyšších výdělků v důsledku růstu mezd a dynamické důchodové konstrukce, ve které se redukční hranice výdělků rozhodných pro výpočet důchodu pravidelně zvyšují (Tabulka B.2.2.15.).

Tabulka B.2.2.15. Průměrná výše¹⁾ nově přiznaných důchodů

Důchod	Průměrný nově přiznaný důchod					
	Kč/měs.			% hrubé mzdy v NH		
	1996	2000	2001	1996	2000	2001
Starobní celkem	4 780	6 106	6 399	49,4	45,3	43,7
k věkové hranici	4 646	6 485	6 823	48,0	48,1	46,6
po přesluhování	6 012	7 485	7 916	62,1	55,5	54,1
celkem nekrácený	4 878	6 793	7 172	50,4	50,4	49,0
předčasný celkem	4 343	5 633	5 843	44,9	41,8	39,9
krácený dočasně	4 386	5 513	5 838	45,3	40,9	39,9
krácený trvale	4 321	5 659	5 844	44,7	41,9	39,9
Poměrný starobní	2 110	2 532	2 467	21,8	18,8	16,8
Starobní + poměrný starobní	4 757	6 090	6 381	49,2	45,1	43,6
Invalidiční plný	4 192	6 317	6 622	43,3	46,8	45,2
z mládeží	3 836	5 013	5 217	39,6	37,2	35,6
ostatní	4 210	6 384	6 689	43,5	47,3	45,7
Invalidiční částečný	2 965	3 787	3 933	30,6	28,1	26,9
Vdovský a vdovecký	2 830	3 969	4 116	29,2	29,4	28,1
Síroťčí	2 883	3 668	3 774	29,8	27,2	25,8
Ú H R N E M	4 038	5 525	5 704	41,7	41,0	39,0

Pramen: ČSSZ

Poznámky: viz poznámky 1) - 5) Tabulka B.2.2.4.

V letech 2000 a 2001 první redukční hranice rostla pomaleji než průměrná mzda v NH a redukovalo se tak pásmo výdělků, které se do výše důchodů započítávají plně. Druhá redukční hranice rovněž v těchto letech rostla pomaleji než průměrná mzda v NH, nikoliv však tak výrazně jako první redukční hranice. Výsledkem bylo, že se rozšířilo (absolutně i relativně v % první redukční hranice) pásmo výdělků, které jsou do výše důchodu započítávány 30%, a to z větší části na úkor pásma, ve kterém se výdělky započítávají do výše důchodu plně. Tyto trendy se odrazily ve snížení úrovně nově přiznaných důchodů (jejich relace ke mzdě v NH od roku 1996 výrazně klesla). Vedle diferencovaných valorizací důchodů to byl další důvod toho, že se sblížovaly relace průměrných vyplácených důchodů a průměrných nově přiznávaných důchodů ke mzdě.

Tabulka B.2.2.16. Redukční hranice pro výpočet výše důchodu

	1996	2000	2001	2002
První redukční hranice (Kč)	5 000	6 300	6 600	7 100
(% průměrné mzdy v NH)	51,7	46,7	45,1	45,2
Druhá redukční hranice (Kč)	10 000	14 200	15 300	16 800
(% průměrné mzdy v NH)	103,3	105,3	104,5	106,9

⁸ Tento údaj ČSSZ zatím nesleduje.

Prováděné úpravy redukčních hranic se zřejmě odrazí i v diferenciaci nově přiznaných důchodů podle výše a tedy v rozsahu uplatnění principu zásluhovosti a solidarity v důchodové konstrukci. Relace nově přiznávaných důchodů k dosahovaným výdělkům stále výrazně klesá s rostoucím výdělkem.

Tabulka B.2.2.17. Relace starobního důchodu nově přiznaného v roce 2002 ke mzdě při různé úrovni mzdy

Násobek průměrné mzdy	Výše důchodu (Kč měs.)	Mzda		Relace důchodu ke mzdě	
		hrubá (Kč měs.)	čistá (Kč měs.)	hrubé (v%)	čisté (v%)
0,7	6 151	10 303	8 129	59,7	75,7
1,0	6 947	14 718	11 372	47,2	61,1
1,5	7 636	22 077	16 531	34,6	46,2
2,0	8 078	29 436	21 471	27,4	37,6
2,5	8 521	36 795	26 180	23,2	32,5
3,0	8 963	44 154	30 571	20,3	29,3

Pramen: MPSV

Poznámka: Výpočet důchodu byl prováděn za předpokladu doby pojištění 40 let k zákonné věkové hranici, vyměřovací základ pro výpočet důchodu z průměrné mzdy ve výši 14 749 Kč a průměrné mzdy v NH za rok 2001 ve výši 14 718Kč; pro stanovení čisté mzdy se uvažuje odpočitatelná položka pouze pro poplatníka

V průběhu vyplácení důchodu však jeho úroveň klesá a zaostává za vývojem mzdové úrovně. Je tomu tak proto, že valorizace důchodů sledují především růst životních nákladů a pouze částečně také vývoj mezd (Tabulka B.2.2.18.).

Tabulka B.2.2.18. Přehled o zvýšeních důchodů

	Měsíc a rok účinnosti úpravy						
	4. 1996	10. 1996	8. 1997	7. 1998	8. 1999	12. 2000	12. 2001
Zvýšení základní výměry důchodu							
	240 Kč	140 Kč	200 Kč	50 Kč			
Zvýšení procentní výměry důchodu							
Starodůchodci	8 %	6 %	8 %	9 %	7,5%	9%	11%
Novodůchodci	8 %	6 %	8 %	5 %	5 %	5 %	8%
Výše základní výměry							
	920 Kč	1 060 Kč	1 260 Kč	1 310 Kč	1 310 Kč	1 310 Kč	1 310 Kč

Poznámka : starodůchodci = důchody přiznané před 1.lednem 1996; novodůchodci = důchody přiznané po 31.prosinci 1995

B.2.3. NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ

Nemocenské pojištění, stejně jako důchodové pojištění, je založeno na metodě průběžného financování, ve kterých je finanční bilance vyrovnaná, jestliže příjmy z pojistného nejsou nižší než výdaje na dávky, tzn., že platí následující vztah

$$PP \times PKDR \times DV \times PS \times ÚV \times (1 - PV) = DD \times PDN, \quad [5]$$

kde PP označuje počet pojištěnců, PKDR počet dní v kalendářním roce, DV průměrný denní vyměřovací základ pro platby pojistného, PS příspěvkovou sazbu, ÚV úspěšnost výběru pojistného, PV provozní výdaje vyjádřené jako podíl na celkových příjmech, DD průměrnou denní dávku nemocenského pojištění a PDN počet kalendářních dnů nemoci.

Úpravou vztahu [5] lze získat vztah pro základní ukazatele nemocenského pojištění

$$PS \times ÚV \times (1 - PV) = DD / DV \times PDN / (PKDR \times PP), \quad [6]$$

kde DD/DV je relace dávky k dosahovaným výdělkům a charakterizuje úroveň dávek nemocenského pojištění a PDN/(PKDR x PP) je průměrné procento pracovní neschopnosti. Ze vztahu [6] vyplývá, že vyrovnaná finanční bilance nezávisí přímo na počtu pojištěnců, ale na příspěvkové sazbě (modifikované úspěšností výběru a provozními výdaji), úrovni dávek a procentu pracovní neschopnosti.

Vývojem počtu plátců pojistného (včetně problémů spojených s vývojem jejich struktury s ohledem na výši pojistného), vývojem průměrného vyměřovacího základu pro výběr pojistného a jeho vztahu k vývoji průměrné mzdy NH a úspěšností výběru pojistného se zabývala kapitola B.2.1., společná pro důchodové a nemocenské pojištění. Provozní výdaje jsou hodnoceny v kapitole B.2.5., opět společně pro důchodové a nemocenské pojištění.

Celkové příjmy byly v celém období 1993 – 2001 vyšší než celkové výdaje na dávky nemocenského pojištění.

Tabulka B.2.3.1. Příjmy a výdaje nemocenského pojištění (kap. 313 - civilní sektor)

Rok	Příjmy ¹⁾ (mld. Kč)	Výdaje (mld. Kč)	Příjmy - Výdaje (mld. Kč)	Výdaje (% HDP)
1996	21,5	20,4	1,1	1,30
2000	27,3	27,2	0,1	1,39
2001	29,7	29,6	0,1	1,38

Pramen: ČSSZ

Poznámky: ¹⁾Včetně pokut, penále a přirážek k pojistnému.

Růst příjmů se postupně zpomaloval, protože se snižoval počet nemocensky pojištěných osob. V roce 1996 bylo pojištěno 5,0 mil. osob, ale v roce 2000 to bylo už jen 4,3 mil. pojištěnců. Trend úbytku pojištěnců byl způsoben hlavně zavedením dobrovolného nemocenského pojištění pro OSVČ (od roku 1994) a současném zvyšování podílu těchto osob na celkovém počtu ekonomicky aktivních a dále stárnutím obyvatelstva, zejména zvýšením počtu odchodů do předčasného starobního důchodu. Nárůst počtu pojištěných oproti předchozímu roku, a to o cca 40 tisíc osob (tj. 0,9 %) byl zaznamenán v roce 2001 v případě zaměstnanců. Lze předpokládat, že to souvisí se snížením počtu odchodů do předčasného starobního důchodu. Pokud by se ve sledovaném období neměnilo procento pracovní neschopnosti a úroveň dávek, znamenal by pokles počtu pojištěnců nejen pokles příjmů, ale i pokles výdajů.

Rozdíl mezi příjmy a výdaji se však neustále snižoval až na pouhých 0,1 mld. Kč v roce 2001.

Tabulka B.2.3.2. Vývoj počtu nemocensky pojištěných osob (v tis.)

Rok	Nemocensky pojištění			Důchodově pojištění
	Zaměstnanci	OSVČ	Celkem	OSVČ
1996	4 637	377	5 014	563
2000	4 016	313	4 329	619
2001	4 066	304	4 370	628

Pramen: ČSSZ

Růst výdajů se zrychluje od 1. října 1999, a to v důsledku změn ve výpočtu dávek. K tomuto datu došlo k zavedení systému dvou pásem redukčních hranic a jejich každoroční valorizace, což má za následek zvýšení započitatelných příjmů a následně dávek a tedy růst výdajů. Změny ve výpočtu dávek se plně projeví až v roce 2000, kdy výdaje vzrostly o 41,1 % oproti roku 1999. Rok 2001 přinesl nárůst výdajů o 8,7 % oproti roku 2000 a vyrovnal se tak meziročnímu tempu růstu celkových příjmů z nemocenského pojištění v tomto roce.

Největší podíl výdajů na dávky nemocenského pojištění připadá na nemocenské, které v roce 2001 tvořilo 86 % celkových výdajů. Ve stejném roce se výdaje na peněžitou pomoc v mateřství (PPM) podílely 10 %, výdaje na ošetřování člena rodiny (POČR) 3 % a výdaje na vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství představovaly zbytek. Podpora při ošetřování člena rodiny a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství nenáleží osobám samostatně výdělečně činným.

Tabulka B.2.3.3. Výdaje na dávky nemocenského pojištění

Rok	Nemocenské	Podpora při ošetřování člena rodiny	Vyrovnávací příspěvek v mateřství a těhotenství	Peněžitá pomoc v mateřství	Celkem
Absolutně (mld. Kč)					
1996	17,662	0,927	0,009	1,811	20,409
2000	23,653	0,785	0,008	2,760	27,206
2001	25,574	0,957	0,007	3,047	29,585
Relativně (% celku)					
1996	86,54	4,54	0,04	8,87	100,00
2000	86,94	2,89	0,03	10,14	100,00
2001	86,44	3,23	0,02	10,30	100,00

Pramen: ČSSZ

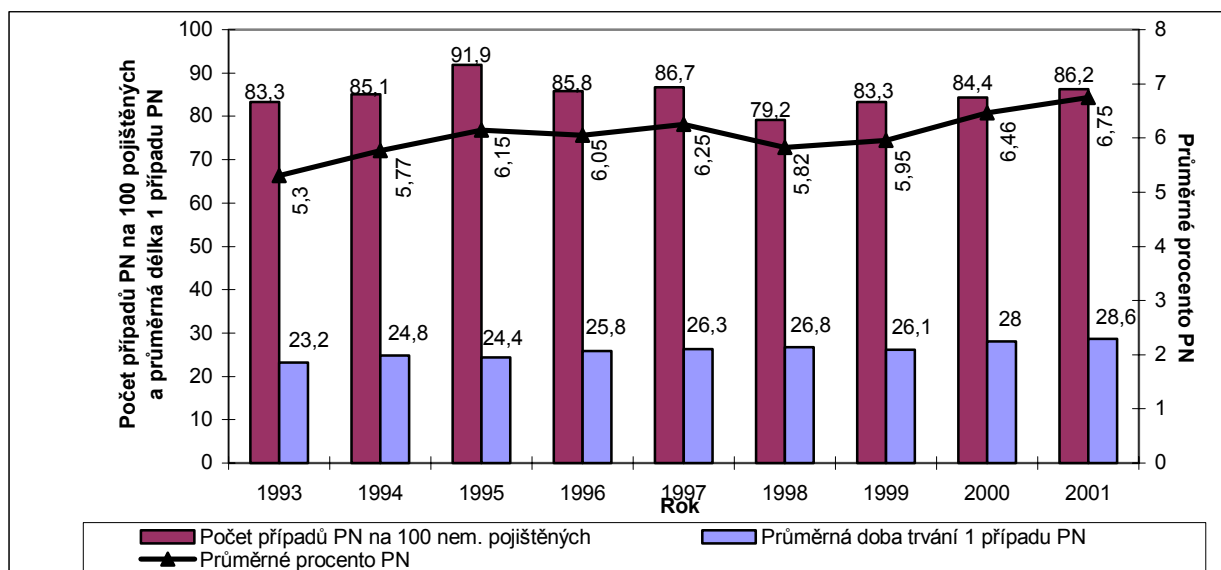
Výdaje na nemocenské jsou ovlivňovány vývojem nemocnosti a výší dávek. K výraznému nárůstu nemocnosti, jednak v důsledku nárůstu délky trvání nemoci a zejména v důsledku nebývalého nárůstu počtu případů, došlo v roce 2000 po úpravě výpočtu dávek.

Tabulka B.2.3.4. Základní ukazatele nemocenského pojištění

Rok	Průměrné procento pracovní neschopnosti	Průměrná doba trvání jednoho případu pracovní neschopnosti	Počet případů pracovní neschopnosti na 100 nemocensky pojištěných
1996	6,05	25,8	85,8
2000	6,46	28,0	84,4
2001	6,75	28,6	86,2

Pramen: ČSSZ

Graf B.2.3.1. Vývoj základních ukazatelů nemocenského pojištění

Pramen: ČSSZ

Vývoj nemocnosti je charakterizován průměrným procentem pracovní neschopnosti, průměrnou dobou trvání 1 případu pracovní neschopnosti a počtem případů pracovní neschopnosti na 100 nemocensky pojištěných osob. Mezi těmito ukazateli platí následující vztah

$$\text{Průměrné procento PN} = \frac{\text{Průměrná doba trvání 1 případu PN} \times \text{Počet případů PN na 100 nemocensky pojištěných}}{\text{počet dní v kalendářním roce}}$$

[7]

Průměrné procento pracovní neschopnosti v roce 2001 bylo o 11,6 % vyšší než jeho hodnota v roce 1996. Tento růst byl způsoben zejména prodlužováním průměrné doby trvání pracovní neschopnosti o 10,9%. Nárůst počtu případů pracovní neschopnosti na 100 nemocensky pojištěných osob v období 1996 – 2001 byl méně významný, pouze necelých 0,5 %. Pro všechny tři ukazatele je pak společný rychlý nárůst mezi roky 1999 a 2000 po zavedení změn ve výpočtu dávek.

Výše nemocenského závisí na dosahovaném výdělku a na stanovení redukčních hranic denního vyměřovacího základu pro výpočet nemocenského, které se každoročně valorizují k 1. lednu v souladu s vývojem mezd. Do výše první redukční hranice se mzda započítává plně, do výše druhé redukční hranice jen ze 60 % a nad tuto hranici se k ní již nepřihlíží. Nemocenské se poskytuje ve výši 69 % z takto stanoveného základu s tím, že za první tři dny se nemocenské poskytuje ve snížené míře 50 %.

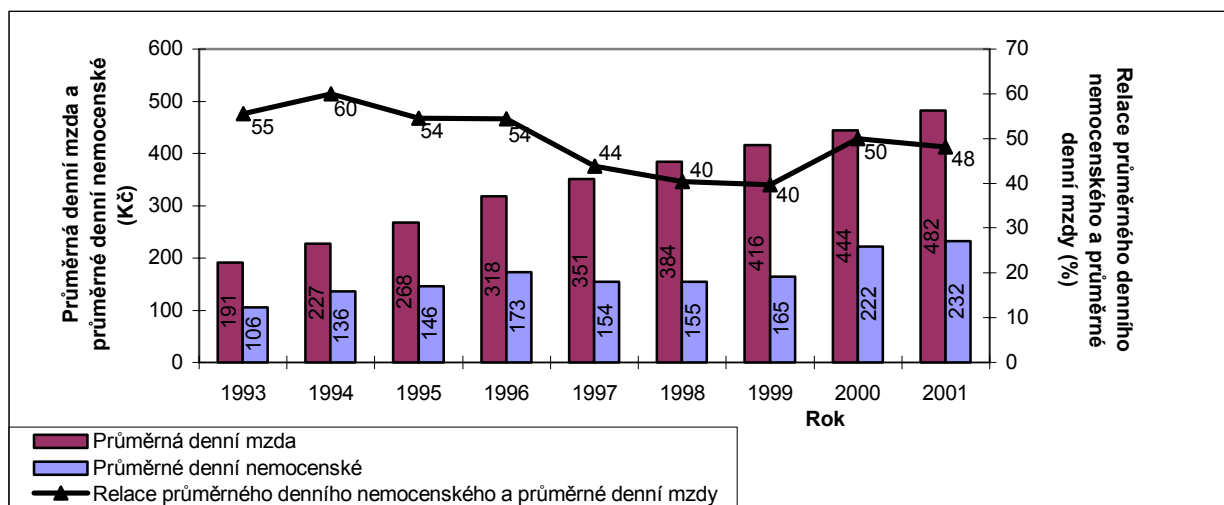
Tabulka B.2.3.5. Vývoj nejvyššího denního vyměřovacího základu a denní dávky

Platnost redukčních hranic	Redukční hranice		Nejvyšší denní vyměřovací základ (Kč)	Nejvyšší denní dávka ¹⁾ (Kč)
	první (Kč)	druhá (Kč)		
před 1.10.1999	270		270	186
1.10.1999 - 31.12.1999	360	540	468	323
1.1.2000 - 31.12.2000	400	590	514	355
1.1.2001 - 31.12.2001	430	630	550	380
1.1.2002 - 31.12.2002	480	690	606	419

Pramen: MPSV ČR

Poznámka: ¹⁾ Nejvyšší denní dávka je stanovena sazbou 69%.

Graf B.2.3.2. Vývoj průměrného denního nemocenského, průměrné denní mzdy a jejich podílu

Pramen: MPSV ČR

V důsledku statické konstrukce výpočtu dávek se do roku 1999 snižovala relace průměrné denní dávky k průměrné mzdě, a to z 54% v roce 1996 na 40 % v roce 1999.

Po změně ve výpočtu dávek (od 1. 10. 1999) se tato relace v roce 2000 zvýšila až na 50 %.

Tabulka B.2.3.6. Vývoj redukčních hranic a průměrné mzdy v NH

Rok	Redukční hranice		Průměrná hrubá mzda v NH		Průměrné denní nemocenské	
	První (Kč)	Druhá (Kč)	Měsíční (Kč)	Denní (Kč)	(Kč)	(% průměrné denní mzdy v NH)
1996	270		9 676	318	173	54
2000	400	590	13 490	444	222	50
2001	430	630	14 642	482	232	48

Pramen: MPSV

Poznámka: Průměrná denní mzda se vypočte jako podíl průměrné měsíční mzdy a průměrného počtu dní v měsíci.

Zavedení nových redukčních hranic a jejich každoroční valorizace znamená zvyšování příjmů, z nichž se vypočítávají dávky a následně i zvyšování nejvyšší možné denní dávky. Maximální denní nemocenské vzrostlo ze 131 Kč v roce 1993 na 380 Kč v roce 2001 (tj. o 190 %). Nejvyšší podíl maximálního denního nemocenského na průměrné denní mzdě zaznamenal rok 1994 (81,9 %), nejnižší pak rok 1999 před úpravou výpočtu dávek (44,7 %). V roce 2001 činil tento podíl 78,8 %.

Důsledkem působení redukčních hranic je, že s rostoucí mzdou klesá podíl dávky na mzdě, tzn. že v systému nemocenského pojištění existuje poměrně značná solidarita vysoko-příjmových pojištěnců s nízko-příjmovými skupinami těchto osob.

B.2.4 PLNĚNÍ MEZINÁRODNÍCH ÚMLUV O ÚROVNI DÁVEK

ČR ratifikovala dvě úmluvy MOP, které se týkají minimálních norem důchodového pojištění, a to přísnější úmluvu č. 128 pro starobní důchody a úmluvu č. 102 pro invalidní a pozůstalostní důchody.

Úmluva č. 102 MOP a Evropský zákoník požadují podíl starobního důchodu a mzdy v roce předcházejícím roku odchodu do důchodu na úrovni 40%. Úmluva MOP č. 128 požaduje podíl 45%. Z Tabulky B.2.4.1. je patrné, že tento požadavek je splněn v případě čisté mzdy kvalifikovaného dělníka.

Tabulka B.2.4.1. Plnění úmluv MOP pro starobní důchod k 1.1.2002

Mzda kvalifikovaného dělníka (Kč/měs.)		Výše Kč/měs.	Starobní důchod % mzdy kvalifikovaného dělníka	
hrubá	čistá		hrubé	čisté
14 881	11 805	5 556	37,3	47,1

Pramen: MPSV ČR

Pro invalidní důchod požadují úmluva č. 102 MOP a Evropský zákoník podíl dávky (včetně přídavků na děti) a mzdy (rovněž včetně přídavků na děti) 40%. Z Tabulky B.2.4.2. vyplývá, že ČR tyto úmluvy splňuje a dokonce by velmi těsně splňovala i přísnější Úmluvu č. 128 (požadující sledovaný podíl příjmů na úrovni 50%), která však nebyla ratifikována.

Tabulka B.2.4.2. Plnění úmluv MOP pro invalidní důchod k 1.1.2002

Mzda kvalifikovaného dělníka (Kč/měs.)		Invalidní důchod (Kč/měs.)	Přídavky na 2 děti (Kč/měs.)	Mzda kvalifikovaného dělníka včetně přídavků (Kč/měs.)		Invalidní důchod s přídavky		
hrubá	čistá			hrubá	čistá	Výše (Kč/měs.)	% mzdy kvalifikovaného dělníka ¹⁾	hrubé
14 881	12 390	5 556	1 319	16 200	13 709	6 875	42,4%	50,1%
14 881	12 390	5 540	1 319	16 200	13 709	6 859	42,3%	50,0%

Pramen: MPSV CR Poznámka: ¹⁾Včetně přídavků na děti.

Úmluva č. 102 MOP a Evropský zákoník požadují pro pozůstalostní důchody podíl dávky (včetně přídavků na děti) a mzdy (rovněž včetně přídavků na děti) 40%. Jak vyplývá z Tabulky B.2.4.3., důchodový systém ČR tento požadavek splňuje a dokonce je natolik „štědrý“, že významně překračuje i požadavek přísnější, ale neratifikované Úmluvy 128 (který je 50%).

Lze tedy shrnout :

- v současné době ČR úmluvy plní (v případě podílu dávky k čisté mzdě kvalifikovaného dělníka),
- ve všech opatřeních týkajících se invalidních důchodů je však nutné postupovat opatrně, aby nedošlo k porušení úmluvy,
- zcela bez problémů je plnění úmluvy u důchodů pozůstalých,
- plnění přísnější úmluvy v oblasti starobních důchodů je třeba důsledně prověřovat při každém návrhu na zvyšování základní výměry v rámci valorizace důchodů a na úpravu redukčních hranic pro zápočet částek osobního vyměřovacího základu pro účely stanovení výpočtového základu.

Tabulka B.2.4.3. Plnění úmluv MOP pro pozůstalostní důchody k 1.1.2002

Mzda kvalifikovaného dělníka (Kč/měs.)		Vdovský a 2 sirotčí důchody (Kč/měs.)	Přídavky na 2 děti (Kč/měs.)	Mzda kvalifikovaného dělníka včetně přídavků (Kč/měs.)		Vdovský a 2 sirotčí důchody s přídavky		
hrubá	čistá			hrubá	čistá	Výše (Kč/měs.)	% mzdy kvalifikovaného dělníka ¹⁾	hrubé
14 881	12 390	9 451	1 319	16 200	13 709	10 770	66,5%	78,6%
14 881	12 390	9 429	1 319	16 200	13 709	10 748	66,3%	78,4%

Pramen: MPSV CR Poznámka: ¹⁾Včetně přídavků na děti.

Nemocenských dávek se týkají úmluvy č. 102 a č. 130 a Evropský zákoník. Požadují, aby podíl nemocenského k předchozím příjmům dosahoval hodnoty 45%. Úmluva č. 130 požaduje 60% k předchozímu příjmu. Tabulka ukazuje, že ČR tyto požadavky splňuje s velkou rezervou.

Tabulka B.2.4.4. Plnění úmluv MOP pro nemocenské k 1.1.2002

	Mzda (Kč/měs.)		Nemocenské (Kč/měs.)	Přídavky na 2 děti (Kč/měs.)	Mzda včetně přídavků (Kč/měs.)		Nemocenské včetně a přídavků		
	hrubá	čistá			hrubá	čistá	Výše (Kč/měs.)	% mzdy ¹⁾	hrubé
Mzda kvalifikovaného dělníka	14 881	12 390	9 888	1 319	16 200	13 709	11 207	69,2%	81,7%
1,25 násobek mzdy v NH	18 300	14 932	11 259	1 155	19 455	16 087	12 578	64,7%	78,2%

Pramen: MPSV CR Poznámka: ¹⁾Včetně přídavků na děti.

Úmluva č. 102 MOP a Evropský zákoník požadují podíl výše peněžitě pomoci v mateřství a předchozího příjmu ve výši 45%, což ČR vysoce překračuje.

Tabulka B.2.4.5. Plnění úmluv MOP pro peněžitou pomoc v mateřství k 1.1.2002

	Mzda (Kč/měs.)		Peněžitá pomoc v mateřství Výše (Kč/měs.)		% mzdy ¹⁾	
	hrubá	čistá	(Kč/měs.)	hrubé	čisté	
Mzda kvalifikovaného dělníka	14 881	11 495	10 170	68,3	88,5	
1,25 násobek mzdy v NH	18 300	13 887	11 580	63,3	83,4	

Pramen: MPSV CR Poznámka: ¹⁾ Včetně přídatků na děti.

B.2.5. PROVOZNÍ ČINNOST

Do celkové bilance systému sociálního pojištění se promítají náklady na jeho organizační zabezpečení. Provozní výdaje ČSSZ jsou ve srovnání s obdobnými institucemi velmi nízké, což ve svém důsledku představuje obtíže při zvládnutí jejich základních činností.

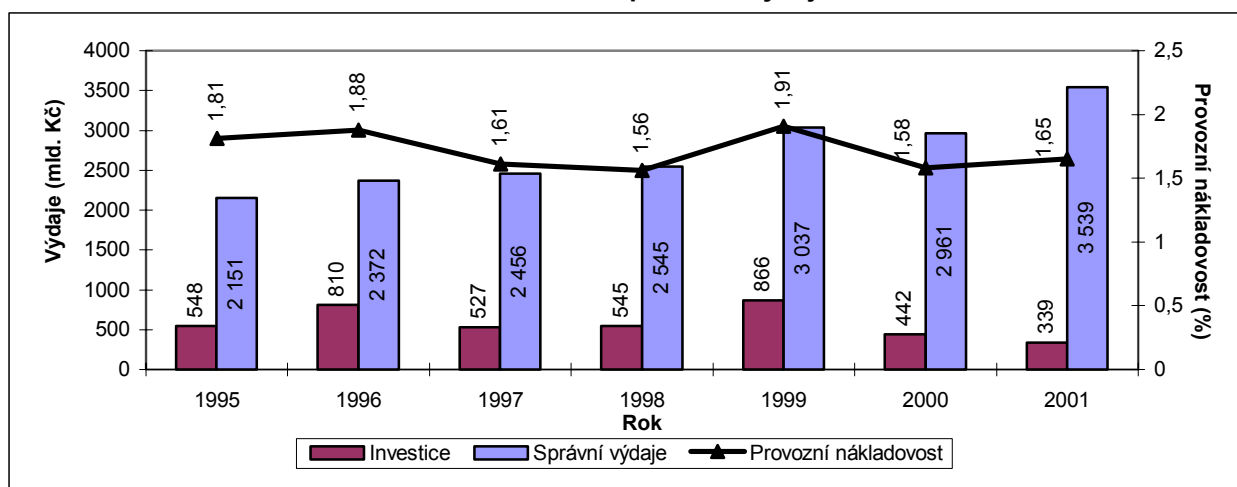
Tabulka B.2.5.1. Provozní výdaje

	1996	2000	2001
Provozní výdaje celkem	3 182	3 403	3 878
Investice celkem	810	442	339
z toho: stavební a strojní	500	162	213
výpočetní technika	310	280	126
Správní výdaje celkem	2 372	2 961	3 539
z toho: mzdy a OON	947	1 153	1 290
pojistné a FKSP	348	401	476
věcné výdaje	1 077	1 407	1 773
z toho: tiskopisy	56	42	
poplatky poště	461	530	
zdravotní výkony	24	42	
bankovní poplatky	30	49	
Provozní nákladovost ¹⁾	1,88	1,58	1,65

Pramen: ČSSZ

Poznámka: ¹⁾ Podíl celkových provozních nákladů (včetně investic) k celkovým příjmům v %.

Graf B.2.5.1. Provozní nákladovost a provozní výdaje ČSSZ od roku 1995

Pramen: ČSSZ

ČÁST C. STŘEDNĚDOBÉ A DLOUHODOBÉ PROJEKCE¹

C.1. PROJEKCE PARAMETRŮ OVLIVŇUJÍCÍCH VÝVOJ SOCIÁLNÍHO POJIŠTĚNÍ

C.1.1 EKONOMICKÝ VÝVOJ

Odhad budoucího ekonomického vývoje vychází z parametrů navržených OECD v rámci projektu stability důchodových systémů. Údaje jsou v souladu s í prognózou MF provedenou v 2002. Projekce dynamiky HDP vychází z předpokládaného vývoje produktivity práce a pracovní síly. Ekonomický výkon české ekonomiky by podle této prognózy měl kulminovat v období po předpokládaném vstupu do EU na úrovni 4,3. Daná makroekonomická projekce předpokládá dosažení ekonomické úrovně států EU v roce 2020 a následně by měl ekonomický výkon české ekonomiky konvergovat k ekonomickému vývoji v zemích EU. Pro vývoj průměrné mzdy se předpokládá její soulad s růstem produktivity práce v celém projektovaném období.

Tabulka C.1.1.1. Vývoj HDP, zaměstnanosti a produktivity práce

	2002-2004	2005-2010	2010-2020	2020-2030
Zaměstnanost	-0,1	0,2	-0,3	-0,7
Produktivita práce	3,8	4,0	3,5	2,0
HDP	3,6	4,3	3,1	1,4
Inflace	3,4	4,0	2,5	2,0

Pramen: MF, 2002

C.1.2. DEMOGRAFICKÁ PROJEKCE

Použitá demografická projekce ČSÚ vychází z následujících předpokladů:

- Zastavení dlouhodobého poklesu úhrnné plodnosti (průměrný počet dětí, které se narodí jedné ženě za celé její reprodukční období) v roce 2001 na hodnotě 1,14 a její postupný nárůst na úroveň 1,5 v roce 2030.
- Plynulé pokračování růstu naděje dožití u mužů ze 71,3 let v roce 1999 na 75,2 let v roce 2030 a u žen ze 78,2 na 81,5 roku.
- Plynulý růst migračního salda ze 7,5 tis. osob v roce 1999 na 15 tis. koncem prognózovaného období.

Tabulka C.1.2.1. Fertilita, úmrtnost a migrace

	2000	2010	2020	2030
Úhrnná plodnost	1,14	1,32	1,44	1,50
Naděje dožití mužů (let)	71,5	73,7	74,5	75,2
Naděje dožití žen (let)	78,4	80,5	81,0	81,5
Aktivní migrační saldo (tis. osob)	9,5	11,3	13,2	15,0

Pramen: ČSÚ

Výsledkem projekce je zjištění, že počet obyvatel poklesne na 9,7 mil. v roce 2030. Závažnější je však permanentní zhoršování demografické struktury populace. Počet mužů v nejvyšší věkové skupině nad 65 let by na konci horizontu projekce měl být o 92% vyšší než v roce 1995, počet žen o 57% vyšší. Hodnoceno poměrem počtu osob starších než 65 let a počtu osob ve věku 15 – 64 let se ČR dostává

¹ Střednědobá projekce byla zpracována podrobněji pro každý rok do roku 2005. Od roku 2005 byly zpracovány projekce jinou metodou, zaměřenou hlavně na sledování základních trendů. Výsledky dlouhodobé projekce jsou uváděny pouze pro roky 2010, 2015, 2020, 2025 a 2030.

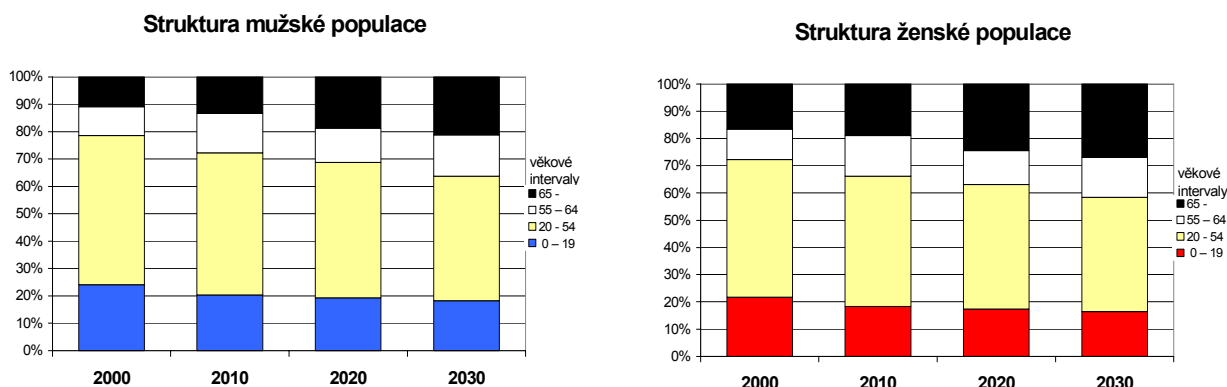
v letech 2010 – 2030 na úroveň zemí severní Evropy, Francie a Velké Británie. Nepatří mezi země s nejstarší populací jako jsou Itálie a Španělsko.

Tabulka C.1.2.2. Struktura populace podle pohlaví a věkových skupin

	2000	2010	2020	2030
Počet obyvatel (tis. osob)	10 268	10 244	10 098	9 691
Věková struktura (v %)				
Muži:	100,0	100,0	100,0	100,0
0 – 19	24,1	20,3	19,3	18,2
20 - 54	54,5	52,0	49,4	45,6
55 – 64	10,5	14,4	12,6	15,1
65 -	10,9	13,3	18,7	21,2
Ženy:	100,0	100,0	100,0	100,0
0 – 19	21,7	18,3	17,4	16,4
20 - 54	50,6	47,9	45,7	42,0
55 – 64	11,1	14,9	12,5	14,8
65 -	16,6	18,9	24,4	26,9

Pramen: ČSÚ

Graf C.1.2.1. Struktura populace podle pohlaví a věkových skupin

C. 1.3. VÝVOJ ZAMĚSTNANOSTI

Očekávaný vývoj na trhu práce byl převzat z makroekonomické prognózy zpracované MF. Vývoj je založen na následujících předpokladech:

- Současný negativní vývoj míry ekonomické aktivity (počet zaměstnaných a nezaměstnaných na počtu obyvatel v dané věkové skupině) ve věkové skupině 55 – 64 let, kde nárůst předčasných odchodů do starobního důchodu zcela neguje dopad zvyšování důchodového věku, se zastaví v roce 2001 a od roku 2003 do roku 2007 míra ekonomické aktivity v této věkové skupině vzroste.
- Míra ekonomické aktivity mužů zůstane zachována na úrovni roku 2007 a u žen mírně poroste tak, že ve srovnání s muži bude ve věkové skupině 20 – 54 let v roce 2030 o cca 10 procentních bodů nižší a ve věkové skupině 55 – 64 let o cca 15 procentních bodů nižší.
- Míra nezaměstnanosti se bude ještě mírně zvyšovat s vrcholem v roce 2004 (9,2 %) a po té se bude postupně snižovat. V roce 2015 dosáhne podle odhadu MF přirozené míry nezaměstnanosti na úrovni 6,5% (pod úrovní současně dosahované míry nezaměstnanosti v EU-15) a v dalších letech zůstane zachována na této úrovni.

C.2. DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ

C.2.1. PROJEKCE ZÁKLADNÍCH UKAZATELŮ

Za základní ukazatele projekce důchodové ho pojištění se považují:

- (1) Počet plátců pojistného
- (2) Příjmy z pojistného
- (3) Počet důchodců
- (4) Výdaje na důchody
- (5) Poměr počtu důchodců a plátců pojistného (system dependency ratio)

(1) Počet plátců pojistného

Počet plátců pojistného je determinován třemi základními ukazateli. Jedná se demografickou strukturu populace, míru ekonomické aktivity jednotlivých věkových kohort a v neposlední řadě vývojem míry nezaměstnanosti. Předpokládaný vývoj těchto ukazatelů je popsán v předchozí kapitole.

Z hlediska struktury plátců pojistného je třeba rozlišit zaměstnance a OSVČ, a to z důvodu odlišných podmínek placení pojistného (resp. stanovení vyměřovacího základu), z něhož vyplývá i odlišná výše placeného pojistného připadajícího na jednu OSVČ oproti zaměstnancům.

Počet plátců poklesne v období do roku 2030 o zhruba 9 % na 4 268 tisíc osob.

Tabulka C.2.1.1.: Projekce počtu plátců pojistného a počtu důchodců

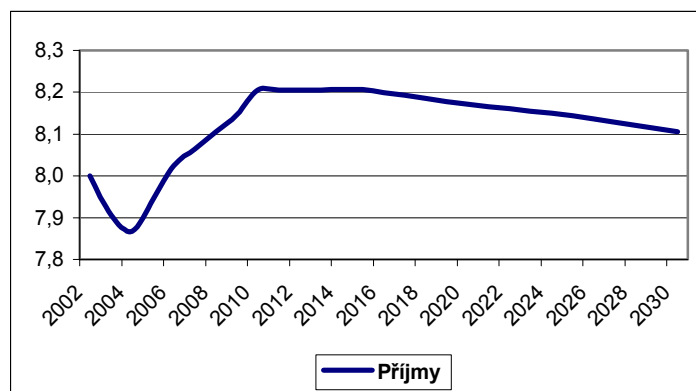
Rok	Počet plátců pojistného			Počet důchodců	Poměr počtu důchodů a plátců pojistného ¹ (%)
	Zaměstnanci	OSVČ	Celkem		
2001 skut.	4 066 048	628 000	4 694 048	2 584 014	55,0
2002	4 038 666	640 000	4 678 666	2 606 194	55,7
2003	4 020 915	655 000	4 675 915	2 630 811	56,3
2004	4 020 667	655 000	4 675 667	2 657 321	56,8
2005	4 025 342	655 000	4 680 342	2 686 838	57,4
2010	4 080 210	655 000	4 735 210	2 917 199	61,6
2015	4 087 010	655 000	4 742 010	3 142 450	66,3
2020	3 910 183	655 000	4 565 183	3 276 393	71,8
2025	3 786 284	655 000	4 441 284	3 378 616	76,1
2030	3 613 744	655 000	4 268 744	3 479 155	81,5

Pramen: MPSV, MF

Poznámka:¹ system dependency ratio

(2) Příjmy z pojistného

Předpokládáme, že po celé období do roku 2030 zůstane příspěvková sazba na důchodové pojištění nezměněna, tj. 26%. Příjmy z pojistného se po celé období do roku 2030 budou pohybovat na úrovni těsně nad 8 % HDP. Tento fakt je dán zejména předpoklady, na kterých je projekce postavena.

Graf C.2.1.1.: Vývoj příjmů z pojistného v % HDP

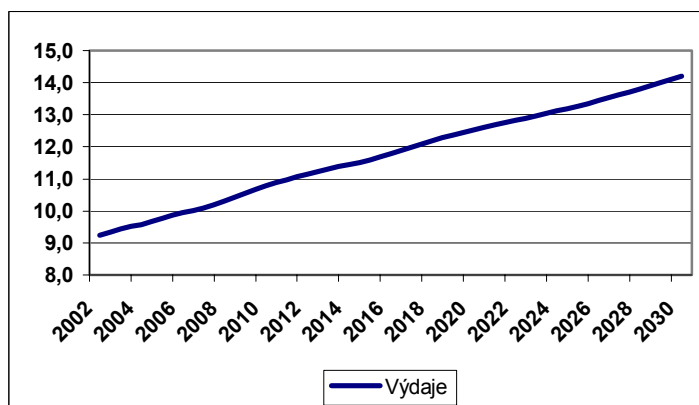
Pramen: MPSV, MF

(3) Počet důchodců

Vzhledem k předpokládanému demografickému vývoji by při zachování současného důchodového systému (zejména věkové hranice) narostl počet důchodců o téměř 35 % (Tabulka C.2.1.1.).

(4) Výdaje na důchody

Výdaje na důchody jsou závislé na dvou základních parametrech, a to výši jednotlivých typů důchodů (absolutně, resp. v relaci ke mzdě) a počtu důchodců pobírajících tyto důchody. Pro projekci se předpokládá stabilní vývoj relace důchodu a mzdy (tento předpoklad je učiněn zejména pro to, že určující parametry pro vývoj nově přiznávaných i vyplácených důchodů jsou v kompetenci vlády a ta má ve své koncepci jako cíl dlouhodobé udržení stabilní relace důchodu a mzdy). Vývoj výdajů na důchody je tedy ovlivněn především vývojem počtu důchodců.

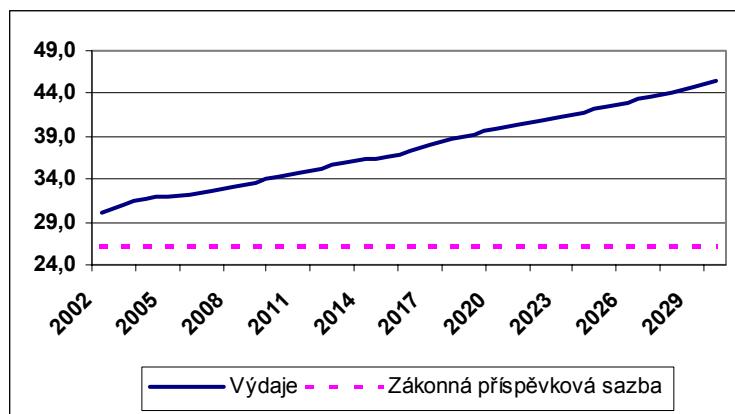
Graf C.2.1.2.: Vývoj výdajů na důchody v % HDP

Pramen: MPSV

Výdaje na důchody v projektovaném období, při pokračování současného právního stavu, vzrostou o více jak 50 % a překonají hranici 14 % HDP. Rychlejší vývoj výdajů na důchody než vývoj počtu poživatelů důchodů je dán vyšší dynamikou mezd (oproti HDP) způsobenou poklesem počtu zaměstnaných osob².

² Dynamiku HDP lze v dlouhém období postavit na roveň dynamiky mzdového objemu. Růst mzdového objemu je při poklesu počtu zaměstnanců nižší než růst průměrné mzdy.

Graf C.2.1.3.: Výdaje na důchody v procentech příspěvkové sazby

Pramen: MPSV

Podíváme – li se na výdaje z pohledu plátců pojistného a vyjádříme – li tedy výdaje v % příspěvkové sazby, je vidět, že k tomu, aby mohl být systém financován pouze z příspěvků pojištěnců, musela by příspěvková sazba vzrůst již v roce 2002 na 30 % a do roku 2030 až na 45,5 %. Podíváme – li se z pohledu současného zatížení (zákonná příspěvková sazba je 26 %), vzrostlo by toto zatížení o 75 %.

(5) Poměr počtu důchodců a plátců pojistného (system dependency ratio)

V ukazateli poměru počtu důchodců a plátců pojistného se ukazuje protisměrný vývoj obou složek tohoto ukazatele (tj. růst počtu důchodců a pokles počtu plátců pojistného).

V rámci sledovaného období vzroste závislost důchodců na plátcích pojistného z více jak $\frac{1}{2}$ až na více jak $\frac{3}{4}$ (tedy o skoro 50 %) (Tabulka C.2.1.1.).

C.2.2. ANALÝZA CITLIVOSTI FINANČNÍ BILANCE DŮCHODOVÉHO POJIŠTĚNÍ NA ZMĚNY ZÁKLADNÍCH UKAZATELŮ

Sleduje se citlivost příjmů důchodového pojištění na změny v zaměstnanosti, vyměřovacích základů pro výběr pojistného a úspěšnosti výběru pojistného a citlivost výdajů na důchodové pojištění na změny věkové hranice a relace důchodu a mzdy (nejen starobních)

Analýza citlivosti příjmů

Míra zaměstnanosti primárně ovlivňuje počet plátců pojistného, a tím pádem následně i příjmy systému. V souvislosti s reformou důchodového systému v zemích EU se jako určité řešení problémů navrhuje zvýšení míry participace v populaci, zejména pak ve vyšších věkových skupinách. Podle projekce poklesne relativní počet plátců pojistného³ ve vztahu ke skupině obyvatel 16 + ze současných necelých 59 % na méně než 51 % v roce 2030 (naproti tomu ve vztahu ke skupině 16 – 64 vzroste tento ukazatel ze současných zhruba 66 % až na více jak 70 %, což je ovšem pouze návrat k hodnotě roku 1998). V Tabulce C.2.2.1. je ukázán dopad zvýšení výše uvedeného ukazatele o 1 p. b. v daném roce.

³ Počet plátců pojistného / počet obyvatel dané věkové skupině – míra participace

Tabulka C.2.2.1.: Vliv zvýšení míry participace, změny vyměřovacího základu pro pojistné u OSVČ a úspěšnosti výběru pojistného na příjmy důchodového pojištění

Rok	Zvýšení míry participace v systému o 1 p. b.		Růst VZ pro OSVČ ve vztahu k VZ zaměstnanců				Pokles úspěšnosti výběru pojistného na		
	ve vztahu ke skupině 16 - 64	ve vztahu ke skupině 16 +	na 40 %	na 60 %	na 80 %	na 100 %	95%	90%	85%
2002	1,69	2,02					-3,06	-8,16	-13,27
2003	1,70	2,04	1,86	4,90	7,94	10,97	-2,06	-7,22	-12,37
2004	1,70	2,05	1,91	5,03	8,15	11,26	-1,04	-6,25	-11,46
2005	1,70	2,05	1,91	5,03	8,15	11,27	-1,04	-6,25	-11,46
2010	1,66	2,05	1,91	5,03	8,14	11,25	-1,04	-6,25	-11,46
2015	1,58	2,04	1,89	4,96	8,03	11,11	-1,04	-6,25	-11,46
2020	1,57	2,11	1,88	4,95	8,02	11,09	-1,04	-6,25	-11,46
2025	1,58	2,15	1,97	5,17	8,37	11,57	-1,04	-6,25	-11,46
2030	1,60	2,21	2,03	5,33	8,63	11,93	-1,04	-6,25	-11,46

Pramen: MPSV

Růst míry participace o 1 p. b. má vliv na růst příjmů systému o více jak 1,5 % ve druhém případě o více jak 2%. Příznivější dopad na příjmy při vztahu ke skupině 16 + je dán nárůstem populace ve skupině 65 +.

Změnou vyměřovacích základů pro výběr pojistného můžeme rozumět např. rozšíření okruhu započitatelných příjmů popř. „zpojistnění“ některých dosud nepojištěných druhů činností. Velmi diskutovanou a dále analyzovanou je změna vyměřovacího základu pro OSVČ. Předpokládáme, že by v jednotlivých letech došlo ke zvýšení vyměřovacího základu pro OSVČ na dané procento vyměřovacího základu zaměstnanců.

Srovnání podmínek pro placení pojistného by v celém sledovaném období zvýšilo příjmy systému o více jak 10 %. Změny v čase jsou dány změnou struktury pojištěnců ve prospěch OSVČ. V prvních letech se projevuje i vliv poklesu nezaměstnanosti, který nepůsobí na absolutní počet OSVČ (Tabulka C.2.2.1.).

Změna úspěšnosti ve výběru pojistného má přímý vliv na skutečnou výši vybraného pojistného. Vzhledem k současnému velmi dobrému výběru pojistného nelze do budoucna předpokládat nějaké další zlepšení, je zde proto spíše nebezpečí poklesu tohoto ukazatele, což by se odrazilo ve vybraném pojistném. V Tabulce C.2.2.1. se ukazuje vliv poklesu úspěšnosti výběru pojistného na příjmy systému.

Dopad poklesu úspěšnosti výběru pojistného se v čase snižuje z důvodu předpokládaného (v základní projekci) poklesu úspěšnosti výběru pojistného na cílových 96 % v roce 2004.

Analýza citlivosti výdajů

Změna věkové hranice pro odchod do starobního důchodu primárně ovlivňuje počet starobních důchodců (dopad v systému invalidních důchodů pozitivní efekt růstu věkové hranice může částečně kompenzovat). Tabulka C.2.2.2. ukazuje dopad zvýšené věkové hranice⁴ na výdaje systému důchodového pojištění.

⁴ Předpokládá se, že v daném roce by byla věková hranice o x let vyšší.

Tabulka C.2.2.2. Vliv posunu věkové hranice o daný počet let a změn relace důchodu a mzdy na výdaje systému na výdaje systému (v %)

Rok	Růst věkové hranice				Relace starobního důchodu a mzdy			
	1 rok	2 roky	3 roky	4 roky	50%	45%	40%	35%
2002	-4,58	-8,93	-13,03	-16,94	14,88	3,55	-7,79	-19,12
2003	-4,57	-8,97	-13,15	-17,09	14,73	3,51	-7,71	-18,93
2004	-4,60	-9,05	-13,31	-17,35	14,74	3,51	-7,71	-18,94
2005	-4,64	-9,11	-13,43	-17,55	14,74	3,51	-7,72	-18,95
2010	-4,42	-8,83	-13,21	-17,49	14,77	3,52	-7,73	-18,98
2015	-3,81	-7,68	-11,59	-15,52	14,79	3,53	-7,74	-19,01
2020	-3,37	-6,74	-10,13	-13,55	14,82	3,53	-7,75	-19,04
2025	-3,42	-6,79	-10,09	-13,33	14,84	3,54	-7,76	-19,06
2030	-3,60	-7,09	-10,49	-13,81	14,85	3,54	-7,77	-19,09

Pramen: MPSV

Z Tabulky C.2.2.2. je zřejmý velmi silný vliv věkové hranice na výdaje systému. Určité oslabení vlivu v čase je způsobeno posunem silných věkových ročníků do věkových pásem, jichž se již pohyb věkové hranice netýká.

Vliv změny relace důchodu a mzdy má obdobný efekt na straně výdajů jako změny v úspěšnosti výběru pojistného na straně příjmů. Relace důchodu a mzdy (resp. absolutní výše jednotlivých důchodů) přímo určuje výši výdajů. Tabulka C.2.2.2. ukazuje dopad změn v relaci důchodu a mzdy na celkové výdaje systému. Relativní vztah jednotlivých typů důchodů vzhledem k důchodu starobnímu zůstává zachován (tzn. změna relace se týká ve stejné míře všech typů přiznávaných důchodů).

C.2.3 HODNOCENÍ VÝVOJE ZÁKLADNÍCH UKAZATELŮ

Z projektovaného vývoje důchodového systému vyplývá stabilní vývoj příjmů ve vztahu k HDP a dynamicky narůstající výše výdajů ve vztahu k HDP. Relativně stabilní vývoj příjmů ve vztahu k HDP je dán předpoklady projekce⁵ a jejich vztah může být v dlouhém období ovlivněn pouze změnou ve vyměřovacích základech pro výběr pojistného nebo úspěšností výběru pojistného. Lze tedy říci, že veškerá ostatní opatření povedou k poklesu výdajů ve vztahu k HDP (a tedy i nutné příspěvkové sazby⁶ a tím pádem i zatížení plátců pojistného⁷).

Vztah příjmů (určených na krytí výdajů, zde nemusí jít nutně pouze o příjmy z vybraného pojistného⁸) a výdajů důchodového systému ukazuje vnitřní finanční stabilitu systému⁹. V případě dlouhodobé nerovnosti příjmů a výdajů (krátkodobou nerovnost v tomto případě nelze považovat za nestabilitu systému) se systém stává finančně nestabilním. Na změny vnějších parametrů ovlivňujících důchodový systém (zejména jde o změny v demografické struktuře populace a změny v ekonomické aktivitě populace) je třeba reagovat úpravou parametrů přímo generujících příjmy a

⁵ Vývoj HDP je dán vývojem produktivity práce a zaměstnanosti. A mzdy se odvíjejí od produktivity práce.

⁶ Výše výdajů vyjádřená pomocí příspěvkové sazby. Dávkově definované důchodové systémy jsou v zásadě stabilní a jejich finanční rovnováha je v každém okamžiku zajišťována příspěvkovou sazbou (na rozdíl od příspěvkově definovaných systémů, kde je rovnováha zajišťována výší důchodu). V tomto směru není pro dávkově definované systémy rozhodující příspěvková sazba daná právním předpisem, ale příspěvková sazba vyjadřující výdaje systému (dané právním předpisem).

⁷ Významná většina příjmů systému (nejen pojistných, ale i příjmů nutných na krytí deficitu) je generována plátcí pojistného, tj. zaměstnanci a OSVČ, a to bez ohledu na zákonnou příspěvkovou sazbu.

⁸ Dojde – li k významnému nárůstu příjmu mimo pojistné, je otázkou, zda lze stále hovořit o pojistném systému.

⁹ Faktická stabilita systému, tedy dostatek prostředků na výplatu důchodů, je zaručena státním rozpočtem.

výdaje systému (jde především o výši příspěvkové sazby, poměr důchodců a plátců pojistného, který je dán primárně reálnou věkovou hranicí pro odchod do důchodu, a vztahem důchodu a mzdy). V případě zafixování parametrů uvnitř systému nelze při jakékoliv změně parametrů mimo systém (posun na jinou výši nebo vývoj v nějakém trendu) dosáhnout finanční stability důchodového systému.

Počet plátců bude ve sledovaném období mírně klesat, a to i přes rostoucí míru participace (ve vztahu ke skupině 16 – 64). Tento fakt je způsoben demografickým vývojem, kdy silné poválečné ročníky budou v ekonomické aktivitě nahrazovány slabšími ročníky 80. a 90. let. Na druhou stranu je třeba upozornit, že situace v počtu plátců je primárně ovlivněna potřebami trhu práce. Je tedy možné, že možný pokles v počtu plátců bude zaplněn migrací či vyšší participací vyšších věkových skupin. Z hlediska struktury plátců dojde k nárůstu podílu OSVČ, což je v souladu s dosavadním vývojem i očekáváním.

Na straně důchodců bude v souladu s demografickou prognózou narůstat počet lidí pobírajících starobní důchod (a to jak absolutně tak také relativně k počtu všech důchodců). Při zachování současných podmínek odchodu do starobního důchodu nelze v tomto ukazateli počítat s příliš odlišným vývojem.

Průměrná výše starobních (i ostatních) důchodů závisí na jejich výši při přiznání a velikosti valorizace. Při důsledném lpění na udržení relace starobního důchodu ke mzdě na stejné úrovni se eliminují efekty krácení předčasných důchodů a de facto by při nastoupeném trendu odchodů do předčasných důchodů docházelo k vyšší dynamice důchodů než mezd¹⁰, a tedy i nadměrnému růstu výdajů. Výše důchodu by potom závisela nejen na důchodové formuli a valorizaci, ale také na struktuře vyplácených důchodů a výši redukce (zvýšení) předčasných (pozdějších) důchodů.

Pro vztah nově přiznávaného a vypláceného důchodu nejsou v současném systému stanovena jasná pravidla, neboť rozhodující parametry jsou svěřeny do pravomoci vlády. Může tedy docházet k nestejnému postavení důchodců podle toho, ve kterém roce jim byl starobní důchod přiznán.

C.2.4 ZÁVĚRY

Z provedených projekcí důchodového systému vyplývá jednoznačný nárůst nákladů systému ve sledovaném období, a to až k hranici 15 % HDP. Tento fakt je způsoben především prodlužující se dobou pobírání důchodu (v důsledku prodlužující se doby dožití), jejímž důsledkem jsou narůstající náklady připadající na jednoho důchodce (především starobního). Zároveň dochází k vychýlení poměru mezi dobou placení příspěvků a dobou pobírání důchodu (ve prospěch doby pobírání důchodu). Změny, které povedou k vytvoření finanční rovnováhy systému, by měly směřovat jak k době placení příspěvků, tak také k době pobírání důchodu.

Na straně přispěvatelů do systému by mělo dojít zejména k přehodnocení tzv. nepřispěvkových dob. Zavedení jasně definovaných vyměřovacích základů pro jednotlivé nepřispěvkové doby spolu s hrazením pojistného buď částečně (spolu s pojištěncem) nebo zcela ze státního rozpočtu a jejich následné započítání do vyměřovacího základu pro výpočet důchodu by směřovalo (v závislosti na stanovení těchto vyměřovacích základů) ke snížení nákladů na systém. Zároveň by vedlo k zápočtu těchto dob ve stejné výši pro všechny pojištěnce, kteří by byli touto dobou (resp. platbou) kryti.

¹⁰ Při současném podílu předčasných důchodů na celkových vyplácených starobních důchodech (cca 15 %) a podílu výše nově přiznaného předčasného a řádného důchodu (cca 86 %) by mělo přiznávání předčasných důchodů vést k poklesu relace průměrného vypláceného důchodu a průměrné mzdy o více jak 2 %.

Postavení OSVČ není třeba řešit nějakými významnějšími zásahy na straně odvodů. Pouze by mělo dojít ke stanovení takového minimálního vyměřovacího základu, aby nemohly OSVČ platit méně než zaměstnanci s minimální mzdou. Toto opatření by vedlo k možnosti nastavit solidaritu v dávkách tak, aby byla dostačující pro osoby pobírající minimální mzdu. Výpadek příjmů systému způsobený nižšími vyměřovacími základy (a tedy platbami) OSVČ lze svým způsobem považovat za transformační náklady způsobené vstupem OSVČ do systému důchodového pojištění.

Pro hodnocení úrovně důchodů ve vztahu k příjmům ekonomicky aktivních by se mělo využívat spíše průměrného vyměřovacího základu pro pojistné než průměrné mzdy, která nemůže postihnout vstup OSVČ do systému¹¹. Vyměřovací základ pro pojistné lépe postihuje výši příspěvků pojištěnců, a proto by lépe vyjadřoval vztahy uvnitř systému zejména směrem k průměrným veličinám.

Na straně výdajů systému by měly být vdovské a vdovecké důchody, které jsou vypláceny „doživotně“, vykazovány spolu se starobními tak, aby bylo lépe charakterizováno zabezpečení starých občanů ze systému. Neboť vdovské a vdovecké důchody vyplácené „doživotně“ svou formou odpovídají důchodům starobním a jednoznačně zvyšují příjmy starých lidí ze systému důchodového pojištění, a to ve značné míře.

Dále je třeba přizpůsobit výši důchodu nebo dobu jeho pobírání (tj. věkovou hranici pro odchod do starobního důchodu), popř. obě, demografickému vývoji, který je charakteristický prodlužující se dobou dožití. Pro udržení kontroly nad výdaji systému důchodového pojištění je třeba prioritní ukazatel, buď úroveň důchodů nebo věkovou hranici pro odchod do starobního důchodu. Chceme – li udržet relativní míru zabezpečení ve vztahu ke mzdám, je třeba přizpůsobit této úrovni dobu pobírání důchodu (resp. v relaci k době placení pojistného), tedy věkovou hranici. Tento cíl je naplňován v systémech dávkově definovaných. Chceme – li udržet hranici pro odchod do starobního důchodu potom je třeba přizpůsobit této hranici i výši důchodu. Tento přístup naplňují systémy s definovaným příspěvkem a pro průběžně financované systémy jde o systém NDC.

Volba mezi příspěvkově definovaným a dávkově definovaným schématem je tedy ve svém důsledku pouze otázka priorit, kterých chceme v důchodovém systému dosáhnout.

C.3. NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ

C.3.1. PROJEKCE¹² A HODNOCENÍ VÝVOJE ZÁKLADNÍCH UKAZATELŮ

Počet plátců pojistného je určen demografickou strukturou populace a ekonomickou aktivitou v různých věkových skupinách. Dalším významným činitelem je vývoj nezaměstnanosti. Z důvodu dobrovolnosti OSVČ na účasti na nemocenském pojištění a odlišného způsobu stanovení pojistného pro zaměstnance a OSVČ rozlišujeme v projekci dvě skupiny pojištěnců. Odhad celkového počtu zaměstnanců v organizacích byl převzat z kapitoly C.2. Odhad počtu OSVČ vychází ze skutečného dlouhodobého vývoje dobrovolně nemocensky pojištěných OSVČ.

¹¹ Snaha o udržení stabilní relace průměrného důchodu k průměrné mzdě na rozdíl od průměrného vyměřovacího základu může vést k více jak 10 % nárůstu nákladů.

¹² Projekce ukazatelů vychází z předpokladů Ministerstva financí o dlouhodobém vývoji HDP a inflace. Podklady pro státní rozpočet (zde neuváděné) vycházejí z aktuálních údajů MPSV, proto se uváděné částky v některých případech mírně liší.

Tabulka C.3.1.1. Vývoj počtu pojištěnců (v tis.)

	2001 skut.	2002	2003	2004	2005	2010	2015	2020	2025	2030
Zaměstnanci	4 066	4 039	4 021	4 021	4 025	4 080	4 087	3 910	3 786	3 614
OSVČ	304	303	304	297	290	266	248	232	222	212
Celkem	4 370	4 342	4 324	4 318	4 316	4 346	4 335	4 142	4 008	3 826

Pramen: MPSV ČR

Příjmy z pojistného na nemocenské pojištění závisí na počtu plátců, výši vyměřovacího základu a úspěšnosti výběru pojistného. Projekce průměrného vyměřovacího základu, ze kterého je placeno pojistné zaměstnanců i OSVČ, vychází z parametrů vývoje mezd stanovených MF. Úspěšnost výběru pojistného se předpokládá na úrovni roku 2001.

Tabulka C.3.1.2. Vývoj pojistného na nemocenské pojištění (mld. Kč)

	2001 skut.	2002	2003	2004	2005	2010	2015	2020	2025	2030
Zaměstnanci	29,0	30,9	32,9	35,4	38,4	57,5	78,4	97,5	115,8	133,1
OSVČ	0,6	0,7	0,7	0,8	0,8	1,1	1,4	1,7	2,0	2,3
Celkem	29,7	31,5	33,6	36,2	39,2	58,6	79,8	99,2	117,8	135,4

Pramen: MPSV ČR

Výdaje na nemocenské přímo závisí na výši pracovní neschopnosti pro nemoc a úraz. Základním ukazatelem nemocnosti je průměrné procento pracovní neschopnosti. V roce 2001 byla jeho hodnota 6,75%, což znamená, že denně chybělo na pracovišti z důvodu nemoci nebo úrazu v průměru 6,75 ze 100 osob. Tento ukazatel nelze do budoucna předvídat, proto výdaje na nemocenské jsou odhadnuty ze skutečných parametrů nemocnosti roku 2001.

Z pohledu počtu příjemců dávek jsou :

- výdaje na nemocenské závislé na uvedeném počtu nemocensky pojištěných,
- výdaje na podporu při ošetřování člena rodiny závislé na počtu dětí ve věku od 3 do 10 let. Prognóza ČSÚ uvádí pokles jejich počtu o $\frac{1}{4}$, proto se očekává mírný relativní pokles výdajů na tuto dávku,
- výdaje na peněžitou pomoc v mateřství závislé na počtu žen ve fertilním věku a jejich plodnosti. Přes očekávanou zvyšující se úhrnnou plodnost (z 1,14 na 1,15) předpokládáme do roku 2030 pokles počtu příjemců peněžité pomoci v mateřství téměř o jednu třetinu. V poslední době se výrazně snížil počet narozených dětí, které budou na konci projektovaného období zakládat rodinu, a proto (za současných předpokladů) lze očekávat i relativní snížení výdajů na PPM.

Tabulka C.3.1.3. Vývoj výdajů na nemocenské pojištění (mld. Kč)

	2001 skut.	2002	2003	2004	2005	2010	2015	2020	2025	2030
Celkem	29,59	31,51	33,64	36,17	39,15	58,50	79,25	97,72	115,78	133,15
Nemocenské	25,57	27,21	29,03	31,21	33,77	50,24	68,23	84,67	100,56	115,58
Podpora při ošetřování člena rodiny	0,96	0,98	1,01	1,05	1,11	1,68	2,34	2,93	3,36	3,70
Peněžitá pomoc v mateřství	3,05	3,31	3,60	3,90	4,26	6,56	8,67	10,10	11,83	13,84
Vyrovňovací příspěvek v mateřství a v těhotenství	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,02	0,03	0,03

Pramen: MPSV ČR

Dalším projektovaným ukazatelem je podíl výdajů na nemocenské na HDP. Na rozdíl od důchodového pojištění se nepředpokládá, že tento ukazatel významně poroste.

Finanční vyrovnanost systému ukazuje i odhadovaný vývoj potřebné příspěvkové sazby, která by mohla být za celé období vcelku stabilní a na konci sledovaného období by mohla klesnout o 0,07 procentního bodu.

Tabulka C.3.1.4. Vývoj podílu výdajů na HDP a potřebné příspěvkové sazby

	2001 skut.	2002	2003	2004	2005	2010	2015	2020	2025	2030
Podíl výdajů na HDP (%)	1,38	1,36	1,35	1,36	1,37	1,41	1,40	1,39	1,37	1,37
Potřebná příspěvková sazba (%)	4,39	4,40	4,40	4,40	4,39	4,39	4,37	4,34	4,32	4,33

Pramen: MPSV ČR

C.3.2. ANALÝZA CITLIVOSTI FINANČNÍ BILANCE NEMOCENSKÉHO NA ZMĚNY ZÁKLADNÍCH UKAZATELŮ

Porovnáme-li vývoj příjmů a výdajů nemocenského pojištění, bude (za předpokladu nezvyšování nemocnosti a zachování současné úrovně dávek) systém vcelku stabilní. Vyváženost finanční bilance je na rozdíl od důchodového systému zaručena stejným okruhem plátců a příjemců dávek. Různý způsob stanovení vyměřovacího základu pro OSVČ a zaměstnance má sice za důsledek nižší vyměřovací základ OSVČ než je vyměřovací základ zaměstnanců (podíl vyměřovacích základů OSVČ a zaměstnanců se snižuje z 50% v roce 1994 na 28% v roce 2001), ale vzhledem ke konstrukci dávek nevzniká v systému nemocenského pojištění problém známý z důchodového pojištění, kdy dávky OSVČ jsou „dotovány“ z příspěvků zaměstnanců. I když je nemocenské pojištění pro OSVČ dobrovolné, vzhledem k jejich nižší nemocnosti vkládají do systému více finančních prostředků než z něho čerpají. To svědčí i o tom, že OSVČ nespekulují s výhodností dávek, ale jsou zodpovědné.

Na vyrovnanost bilance nemocenského pojištění má převážný vliv vývoj pracovní neschopnosti pro nemoc a úraz. Od roku 1993 se tento ukazatel s výjimkou let 1998 a 1999 neustále zvyšuje (z 5,3% v roce 1993 na 6,75% v roce 2001). Zvýšení průměrného procenta pracovní neschopnosti o 0,1 procentního bodu znamená zvýšení výdajů na nemocenské o cca 1,5%.

Jak již bylo uvedeno, demografický vývoj ani vývoj míry nezaměstnanosti nemůže vyrovnanost systému vážně narušit. Taktéž vyrovnaní nemocnosti na stejnou úroveň ve všech příjmových pásmech (statistika uvádí u zaměstnanců ve vyšším příjmovém pásmu nižší nemocnost) by systém nemocenského pojištění vzhledem k současným redukčním hranicím v konstrukci dávek příliš neohrozilo.

Zásadní vliv na vyrovnanost systému má způsob výpočtu dávek nemocenského pojištění. Výše dávek je závislá na redukci denního vyměřovacího základu a na procentní sazbě pro výpočet denní dávky.

Obecné závěry z modelových výpočtů při **změně** jakéhokoliv parametru **v konstrukci dávek** jsou následující:

- Změna procentní sazby pro výpočet denní dávky nemocenského za první tři dny nemoci z 50% na 0% sníží roční výdaje o cca **8,0%**¹³.

¹³ 1% z odhadovaných výdajů na čtyři dávky nemocenského pojištění v roce 2003 je cca 336 mil. Kč.

- Změna procentní sazby pro výpočet denní dávky nemocenského od čtvrtého dne o 1% (z 69 %) změní roční výdaje o cca **1,3%**.
- Stanovení denního vyměřovacího základu zápočtem výdělku 30% nad druhou redukční hranicí zvýší roční výdaje o cca **3,2%**.
- Stanovení denního vyměřovacího základu zápočtem výdělku jen 90% pod první redukční hranicí sníží roční výdaje o cca **9,2 %**.
- Nezvyšování redukčních hranic pro následující rok (2003) znamená úsporu cca **2,3%**.

C.3.3. ZÁVĚRY

Na vyrovnanost systému nemocenského pojištění mají vliv dva základní faktory:

- pracovní neschopnost pro nemoc a úraz a
- výše nemocenských dávek .

Připravovaný nový zákon o nemocenském pojištění si klade za cíl udržení pracovní neschopnosti pro nemoc a úraz na přijatelné úrovni. Toho chce dosáhnout tím, že zaměstnavatel bude platit nemocenské po omezenou dobu z vlastních finančních prostředků. Dávky vyplacené zaměstnavatelem budou kompenzovány sníženým odvodem pojistného. Např. při jednom týdnu platby zaměstnavatelem by mohla být příspěvková sazba (4,4 %) snížena o 0,9 procentního bodu, nebo při třech týdnech na polovinu.

Celková úroveň výše nemocenských dávek by neměla být podle připravovaného zákona překročena. V současném systému je však příliš velká redistribuce finančních prostředků od vysokopříjmových k nízkopříjmovým pojištěncům. Proto nově navrhovaná konstrukce má posilovat vazbu mezi zaplaceným pojistným a výší dávky a bude znamenat přiblížení náhradového poměru v různých příjmových pásmech.

C.4. PROVOZNÍ VÝDAJE ČSSZ

Přestože provozní výdaje ČSSZ se v současnosti pohybují pod 2% celkových příjmů (viz B.2.4.), předpokládá se, že v období do roku 2030 budou tyto výdaje představovat 3% příjmů. Je to v souladu jak s navrhovaným zákonem o Sociální pojišťovně, v kterou by se ČSSZ měla transformovat, tak se vzrůstajícími nároky na zajištění požadované úrovně její činnosti. Provozní výdaje v této výši jsou zakalkulovány ve výdajích na důchody uvedených v C.2.1.

Je otázkou k diskusi, zda uvedené procento není pro provozní výdaje příliš velké nebo naopak malé. Rovněž vzhledem k předpokládanému deficitu systému lze uvažovat o stanovení výše provozních výdajů procentem z výdajů na důchody. Nejbližší budoucnost ukáže, jak dalece bude nutné předpoklad o provozních výdajích korigovat.

ČÁST D. DOPORUČENÍ VYPLÝVAJÍCÍ Z HODNOCENÍ SOUČASNÉHO STAVU A ZE ZÁVĚRŮ PROJEKCÍ

Důchodové pojištění

Důchodový systém je od roku 1997 v deficitu. Je třeba jej uvést do stavu finanční rovnováhy. Na změny vnějších parametrů ovlivňujících důchodový systém, zejména na změny v demografické struktuře populace a změny v ekonomické aktivitě populace, je třeba reagovat úpravou parametrů přímo generujících příjmy a výdaje systému. Jde především o výši příspěvkové sazby, poměr důchodců a plátců pojistného, který je dán primárně reálnou věkovou hranicí pro odchod do důchodu, a vztah důchodu a mzdy. V případě zafixování parametrů uvnitř systému nelze při jakékoliv změně parametrů mimo systém (posun na jinou výši nebo vývoj v nějakém trendu) dosáhnout finanční stability důchodového systému.

K tomu, aby mohl být systém financován pouze z příspěvků pojištěnců musela by příspěvková sazba vzrůst již v roce 2002 na 30 % a do roku 2030 až na 45,5 %. Pokud nebudeme uvažovat o zvýšení příspěvkové sazby na důchodové pojištění, pak změny, které k vytvoření finanční rovnováhy systému povedou, by měly směřovat jak k době placení příspěvků, tak také k době pobírání důchodu. Je třeba přizpůsobit výši důchodu nebo dobu jeho pobírání, popř. obě, demografickému vývoji. Budeme-li chtít udržet relativní míru zabezpečení ve vztahu ke mzdám, je třeba přizpůsobit této úrovni dobu pobírání důchodu, tedy zvýšit věkovou hranici. Pokud budeme chtít udržet hranici pro odchod do starobního důchodu, potom bude třeba snížit výši důchodu. Rozhodnutí o tom, kterou z těchto možností zvolíme, je třeba učinit co nejdříve.

Ke zvýšení příjmů systému, a tedy ke zlepšení jeho finanční bilance, by mohlo přispět jednak přehodnocení tzv. nepříspěvkových dob, jednak stanovení takového minimálního vyměřovacího základu pro OSVČ, aby nemohly platit méně než zaměstnanci s minimální mzdou.

Připravované vytvoření samostatné Sociální pojišťovny současnou deficitní situaci důchodového systému neřeší.

Z hodnocení současného stavu vyplývá, že dalším nedořešeným problémem důchodového systému je uplatňování principu zásluhovosti a solidarity. Preferování principu solidarity před principem zásluhovosti se projevuje relativně nízkou diferenciací důchodů podle jejich výše a jejím poklesem ve srovnání s hodnotami na počátku 90. let. Projevuje se i významným poklesem relace nově přiznávaných důchodů k dosahovaným výdělkům s růstem těchto výdělků. Pokud by měl být v dalším vývoji posilován princip zásluhovosti, projevující se těsnější vazbou mezi výší dávek a zaplaceným pojistným, bude třeba při zachování současné důchodové formule nadále omezovat podíl základní výměry na celkové výši důchodu a vhodným způsobem zvyšovat redukční hranice. Dále by k posílení principu zásluhovosti přispělo zavedení maximálního vyměřovacího základu pro placení pojistného, které by vyloučilo z povinného důchodového pojištění vysoké výdělky.

Nemocenské pojištění

Za předpokladu nezvyšování nemocnosti a zachování současné úrovně dávek bude systém vcelku stabilní.

Obdobně jako v důchodovém systému je třeba i v systému nemocenského pojištění odstranit příliš velkou redistribuci finančních prostředků od vysokopříjmových k nízkopříjmovým pojištěncům. Toho lze dosáhnout změnami v parametrech konstrukce. Pro vyrovnanost systému nesmí být však překročena současná úroveň dávek.

Pro udržení pracovní neschopnosti na přijatelné úrovni lze převést placení nemocenského pojištění po určitou dobu na zaměstnavatele z jeho finančních prostředků při současném snížení pojistného za jeho zaměstnance.

Příklady výpočtu dávek

- (A) Příklad výpočtu důchodu
 (B) Příklady výpočtu dávek nemocenského pojištění

(A) Příklad výpočtu důchodu

Zadání

Muž narozen 1.11.1940 po skončení povinné školní docházky v roce 1955 studoval na střední škole, po ukončení studia byl nepřetržitě zaměstnán až do 31.12.2001 a od 1.1.2002 mu byl přiznán starobní důchod podle § 29 zákona č. 155/1995 Sb. („normální“ starobní důchod). V roce 1993 byl nemocen 10 dnů, v roce 1994 byl nemocen 20 dnů a v roce 1996 byl nemocen 15 dnů.

Výpočet

1. Určení důchodového věku

Důchodového věku bylo dosaženo 1.9.2001 (60 roků bylo dosaženo 1.11.2000, tj. v pátém kalendářním roce po roce 1995, takže důchodový věk činí 60 let + 5 x 2 měsíce).

2. Doba pojištění (včetně doby studia) získaná do vzniku nároku na starobní důchod

46 celých roků doby pojištění (1.9.1955 - 31.8.2001)

Poznámka

Do doby pojištění se započítávají i náhradní doby pojištění, a to při vzniku nároku na důchod před 1. červencem 1998 ve stejném rozsahu a při vzniku nároku na důchod po 30. červnu 1998 v některých případech pouze v rozsahu 80 %

3. Určení rozhodného období

Rozhodné období pro stanovení osobního vyměřovacího základu bude v tomto případě šestnáctileté, určené roky 1986 až 2001 (rok 2001 je poslední rok před rokem přiznání důchodu).

4. Dále je třeba

- za jednotlivé kalendářní roky rozhodného období zjistit výši vyměřovacích základů a počet dnů vyločených dob (dále jen „VD“) – v tomto případě jde o dny nemoci uvedené v zadání,
- pro jednotlivé kalendářní roky „t“ rozhodného období (s výjimkou kalendářního roku předcházejícího roku přiznání důchodu) zjistit z nařízení vlády výši všeobecných vyměřovacích základů (dále jen „VVZ_t“) a výši příslušného přepočítacího koeficientu (dále jen „PK“, přičemž v roce 2000 je PK₂₀₀₀=1,0942),
- pro jednotlivé kalendářní roky rozhodného období stanovit koeficienty nárůstu všeobecného vyměřovacího základu (dále jen „KNVVZ“ a platí že $KNVVZ_t = \frac{VVZ_{2000} \times PK_{2000}}{VVZ_t}$),
- stanovit roční vyměřovací základy pro jednotlivé kalendářní roky rozhodného období (dále jen „RVZ“ a platí, že RVZ_t = VZ_t x KNVVZ_t).

Postup vyplývá z následující tabulky:

Rok	VZ _t (Kč)	počet dnů		KNVVZ _t	RVZ _t (Kč)
		VD	VVZ _t (Kč)		
1986	48 000		2 964	4,9800	239 040
1987	50 000		3 026	4,8780	243 900
1988	55 000		3 095	4,7692	262 306
1989	59 000		3 170	4,6564	274 728
1990	63 000		3 286	4,4920	282 996
1991	68 000		3 792	3,8926	264 697
1992	74 000		4 644	3,1785	235 209
1993	80 000	10	5 817	2,5375	203 000
1994	89 000	20	6 896	2,1405	190 505
1995	100 000		8 172	1,8063	180 630
1996	109 000	15	9 676	1,5255	166 280
1997	115 000		10 696	1,3800	158 700
1998	140 000		11 693	1,2624	176 736
1999	151 000		12 655	1,1664	176 126
2000	162 000		13 490	1,0942	177 260
2001	166 000			1,0000	166 000
celkem	1 529 000	45			3 398 113

Obecná poznámka: Koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu se stanoví s přesností na čtyři platná desetinná místa (číslíce na čtvrtém platném desetinném místě se přitom zaokrouhluje podle obecných pravidel). Roční vyměřovací základ se zaokrouhluje na celé koruny nahoru.

5. Stanovení osobního vyměřovacího základu (dále jen „OVZ“)

OVZ = měsíční průměr úhrnu RVZ za roky 1986 až 2001 =

$$= \frac{\text{úhrn RVZ}_{1986 \text{ až } 2001}}{\text{počet dní } 1986 \text{ až } 2001 - \text{VD}} \times 30,4167 = \frac{3\,398\,113}{5844 - 45} \times 30,4167 = \mathbf{17\,824 \text{ Kč}}$$

Vzhledem k tomu, že jsou v rozhodném období, z něhož se zjišťují příjmy, dny pobírání nemocenského (tzv. vyloučené doby), musí se při stanovení osobního vyměřovacího základu celkový počet dnů rozhodného období snížit o počet těchto dnů (v zadaném příkladu výpočtu o 45 dnů).

Obecná poznámka: Osobní vyměřovací základ se zaokrouhluje na celé koruny nahoru.

6. Stanovení výpočtového základu (dále jen „VZ“)

$$\text{VZ} = 7\,100 \text{ Kč} + 30\% \text{ z } 9\,700 \text{ Kč} + 10\% \text{ z } 1\,024 \text{ Kč} = 7\,100 \text{ Kč} + 2\,910 \text{ Kč} + 103 \text{ Kč} = \mathbf{10\,113 \text{ Kč}}$$

7. Stanovení procentní výměry (dále jen „PV“)

Výše PV činí za každý celý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na starobní důchod 1,5 % VZ, tj. $46 \times 1,5 \% \text{ VZ} = 69 \% \text{ VZ} = 69 \% \text{ z částky } 10\,113 \text{ Kč} = \mathbf{6\,978 \text{ Kč}} \text{ měsíčně;}$

Obecná poznámka

Minimální výše procentní výměry činí 770 Kč měsíčně

8. Stanovení základní výměry (dále jen „ZV“)

ZV = 1 310 Kč měsíčně (naposledy změněna nařízením vlády č. 104/1998 Sb.)

9. Zvýšení za dobu výdělečné činnosti vykonávané po vzniku nároku na starobní důchod

Od 1.9.2001 do 31.12.2001, tj. za 122 kalendářních dnů 1,5 % VZ = 152 Kč

PV = 6 978 + 152 = 7 130 Kč

10. Valorizační zvýšení podle nařízení vlády č. 345/2001 Sb. nenáleží.**11. Celková výše starobního důchodu**

S = ZV + PV = 1 310 Kč + 7 130 Kč = 8 440 Kč měsíčně

Obecné poznámky:

⇒ Výše starobního důchodu se zaokrouhuje na celé koruny nahoru; přitom se zvlášť zaokrouhlí výše starobního důchodu vypočtená ke dni vzniku nároku na důchod a zvlášť případná částka zvýšení starobního důchodu za dobu zaměstnávání vykonávaného po vzniku nároku.

⇒ Zvýšení 1,5% náleží za dobu získanou po 1.7.2001, za dobu před tímto datem náleží 1%.

(B) Příklady výpočtu dávek nemocenského pojištění¹

Z nemocenského pojištění se vyplácí čtyři dávky :

nemocenské, podpora při ošetřování člena rodiny, peněžité pomoci v mateřství a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství.

1. Nemocenské**Zadání**

Pracovník se stal práce neschopným 4. ledna 2002 a pracovní neschopnost (PN) trvala do 30. ledna 2002 (27 kalendářních dnů).

Jeho započitatelný příjem v měsíci říjen, listopad a prosinec 2001 činil:

A) 0,7 násobek očekávané průměrné mzdy v NH za rok 2001 tj. 10 303 Kč měsíčně.

B) 1,5 násobek očekávané průměrné mzdy v NH za rok 2001 tj. 22 077 Kč měsíčně.

¹ OBECNĚ vymezení pojmů

• **Rozhodné období** je zpravidla kalendářní čtvrtletí, které předchází čtvrtletí vzniku pracovní neschopnosti (karantény, potřeby ošetřování člena rodiny, či nástupu na mateřskou dovolenou).

• **Denní vyměřovací základ** Započitatelný příjem (veškerý příjem podléhající odvodu pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti zúčtovaný zaměstnanci v rozhodném období) se dělí počtem kalendářních dnů připadajících na rozhodné období (do tohoto počtu dnů se však některé dny nezahrnují, aby neodůvodněně nedocházelo k rozdělení výše denního vyměřovacího základu - např. dny poskytování nemocenského)

• **Redukce denního vyměřovacího základu** (DVZr) Pro redukci jsou stanoveny dvě hranice. Do první hranice se částka započítává plně, z částky mezi první a druhou redukční hranicí se započítává jen 60 % a k částce nad druhou redukční hranicí se nepřihlíží. Redukční hranice uvedené v zákoně o nemocenském pojištění se od 1.1.2000 zvyšují vždy k 1. lednu nařízením vlády, pokud tzv. přepočítací koeficient pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu pro účely důchodového pojištění má hodnotu vyšší než 1. Pro nemocenské v roce 2002 je první redukční hranice 480 Kč, druhá redukční hranice 690 Kč

• **Denní dávka stanovená procentní sazbou:** Nemocenské za 1.-3. den PN činí 50 % z DVZr, za 4. a další den PN činí 69 % z DVZr; peněžité pomoci v mateřství činí 69 % z DVZr; podpora při ošetřování členy rodiny činí 69 % z DVZr.

Výpočet

1. **Rozhodné období** **čtvrté čtvrtletí 2001**
92 kalendářních dnů
2. **Denní vyměřovací základ**

A) Započitatelný příjem	30 909 Kč	3 * 10 303303
	Denní vyměřovací základ	335,97 Kč 30 909/92
B) Započitatelný příjem	66 231 Kč	3 * 22 077
	Denní vyměřovací základ	719,90 Kč 66 231/92
3. **Redukce denního vyměřovacího základu**

A) 336 Kč	335,97 je menší než 1. redukční hranice, zaokrouhлено nahoru
B) 606 Kč	480+(690-480)*60 %, zaokrouhлено nahoru
4. **Denní dávka nemocenské**

A) 1. až třetí den PN	168 Kč	336* 50 %, zaokrouhлено nahoru
4. a další den PN	232 Kč	336* 69 %, zaokrouhлено nahoru
B) 1. až třetí den PN	303 Kč	606* 50 %, zaokrouhлено nahoru
4. a další den PN	419 Kč	606* 69 %, zaokrouhлено nahoru
5. **Nemocenské za uvedenou dobu nemoci** (27 kalendářních dnů)²

A) 6 072 Kč	3* 168 + 24*232
B) 10 965 Kč	3* 303 + 24*419

2. Podpora při ošetřování člena rodiny (POČR)**Zadání**

Pracovnice pečuje o nemocné dítě a podpora při ošetřování člena rodina trvala od 4. ledna do 12. ledna 2002 (9 dnů, tj. max. doba na 1 případ pro neosamělého rodiče). Její započitatelný příjem v měsíci říjen, listopad a prosinec 2001 činil 14 718 Kč měsíčně (výše očekávané průměrné mzdy v NH za rok 2001).

Výpočet

1. **Rozhodné období** **čtvrté čtvrtletí 2001**
92 kalendářních dnů
2. **Denní vyměřovací základ**

Započitatelný příjem	44 154 Kč	3 * 14 718
	Denní vyměřovací základ	479,93 Kč 44 154/92
3. **Redukce denního vyměřovacího základu**

480 Kč	479,93 je menší než 1. redukční hranice, zaokrouhлено nahoru
---------------	--
4. **Denní dávka POČR**

za každý den POČR	332 Kč	480* 69 %, zaokrouhлено nahoru
-------------------	---------------	--------------------------------
5. **Podpora při ošetřování člena rodiny za uvedenou dobu** (9 kalendářních dnů)

2 988 Kč	9*332
-----------------	-------

3. Peněžité pomoci v mateřství (PPM)**Zadání**

Žena nastoupila na mateřskou dovolenou, která trvala od 4. ledna 2002 do 18. července 2002 (196 kalendářních dnů). PPM náleží po dobu 28 týdnů. Její započitatelný příjem v měsíci říjen, listopad a prosinec 2001 činil 14 718 Kč měsíčně (výše očekávané průměrné mzdy v NH za rok 2001).

² Výpočet se zaokrouhlí na celé Kč nahoru.

Výpočet

1. **Rozhodné období** **čtvrté čtvrtletí 2001**
92 kalendářních dnů
2. **Denní vyměřovací základ**
Započitatelný příjem 44 154 Kč 3 * 14 718
Denní vyměřovací základ **479,93 Kč** 44 154/92
3. **Redukce denního vyměřovacího základu**
480 Kč 479,93 je menší než 1. redukční hranice, zaokrouhleno nahoru
4. **Denní dávka PPM**
za každý den PPM **332 Kč** 480* 69 %, zaokrouhleno nahoru
5. **Peněžitá podpora v mateřství za uvedenou dobu** (196 kalendářních dnů)
65 072 Kč 332*196

4. Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství**Zadání**

Pracovnice byla převedena na jinou práci z důvodu těhotenství dne 1. února 2002, na mateřskou dovolenou nastupuje dne 1. května 2002. Před převedením její započitatelný příjem v měsíci říjen, listopad a prosinec 2001 činil 14 718 Kč měsíčně (výše očekávané průměrné mzdy v NH za rok 2001) a po převedení činil v každém měsíci 10 303 Kč (0,7 násobek výše očekávané průměrné mzdy v NH za rok 2001).

Výpočet

1. **Rozhodné období** **čtvrté čtvrtletí 2001**
92 kalendářních dnů
2. **Denní vyměřovací základ před převedením**
Započitatelný příjem 44 154 Kč 3 * 14 718
Denní vyměřovací základ **479,93 Kč** 44 154/92
3. **Redukce denního vyměřovacího základu**
480 Kč 479,93 je menší než 1. redukční hranice, zaokrouhleno nahoru
4. **Průměrná denní částka na 1 kalendářní den po převedení**
t j. průměr započitatelných příjmů připadající na 1 kalendářní den v jednotlivých kalendářních měsících po tomto převedení
únor **367,96 Kč** 10303/28
březen **332,35 Kč** 10303/31
duben **343,43 Kč** 10303/30
5. **Denní vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství**
tj. rozdíl denního vyměřovacího základu zjištěného ke dni převedení a průměru započitatelných příjmů na 1 kalendářní den po převedení
únor **113 Kč** 480,00-367,96 zaokr. nahoru
březen **148 Kč** 480,00-332,35 zaokr. nahoru
duben **137 Kč** 480,00-343,43 zaokr. nahoru
6. **Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství za období od převedení do nástupu na mateřskou dovolenou** **11 862 Kč**
113*28+148*31+137*30

Pozn:

Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství se poskytuje nejdéle do nástupu ženy na mateřskou dovolenou a po ukončení mateřské dovolené nejdéle do konce devátého měsíce po porodu.